

TOERISTISCH- RECREATIEVE POSITIONERING

EXPEDITIEDORP VOOR BEZINNING AAN HET WAD

Den Bosch

11 november 2022

Opdrachtgever:

provinsje fryslân
provincie fryslân

GEMEENTE
NOARD
EAST FRYSLÂN
Holwerd
aan zee

 GINDER
komt het tot leven

BELOFTE VAN HOLWERD AAN ZEE

Doelstelling van **Holwerd aan Zee** is het duurzaam versterken van de leefbaarheid, en het creëren van bestedingen en banen. Dit kan worden bereikt door de relatie tussen de Friese Waddenkust en de Waddenzee te versterken. Door zoet en zout weer met elkaar te verbinden en door een robuuste natuurverbinding te maken tussen de Waddenzee en de kern Holwerd. Maar ook door opgaven in het gebied integraal te benaderen en te concentreren op één plek, zodat synergie-effecten ontstaan voor natuur, bewoners en ondernemers.

In Holwerd aan Zee beleef je de beslotenheid in de getijdennatuur en de weidsheid van het Wad. Het is de perfecte plaats voor **bezinning**. Voor de één gaat dit over het vinden van antwoorden op zingevende levensvragen. Voor de ander draait het om even ontstressen en opladen of het gewaarworden van de majestueuze natuur. Voor karaktervolle mensen is Holwerd aan Zee een betekenisvolle plek. Om kort of langer te herbronnen. Holwerd aan Zee trekt vooral bezoekers die bezig zijn met een (levens)expeditie naar innerlijke verrijking. Zij doen dit door een fysieke expeditie te ondernemen. In de omgeving, in de Waddennatuur, rond het **getijdenmeer**, in het landschap en cultureel erfgoed. De ervaringen die ze tijdens deze fysieke activiteiten opdoen weerspiegelen hun innerlijke expeditie. Soms bewust, en soms onbewust.

In Holwerd heb je geen ruis, afleiding van materialistische dingen. Hier leven mensen gewoon met elkaar en doen ze normaal. Dit pure is wat je hier beleeft:

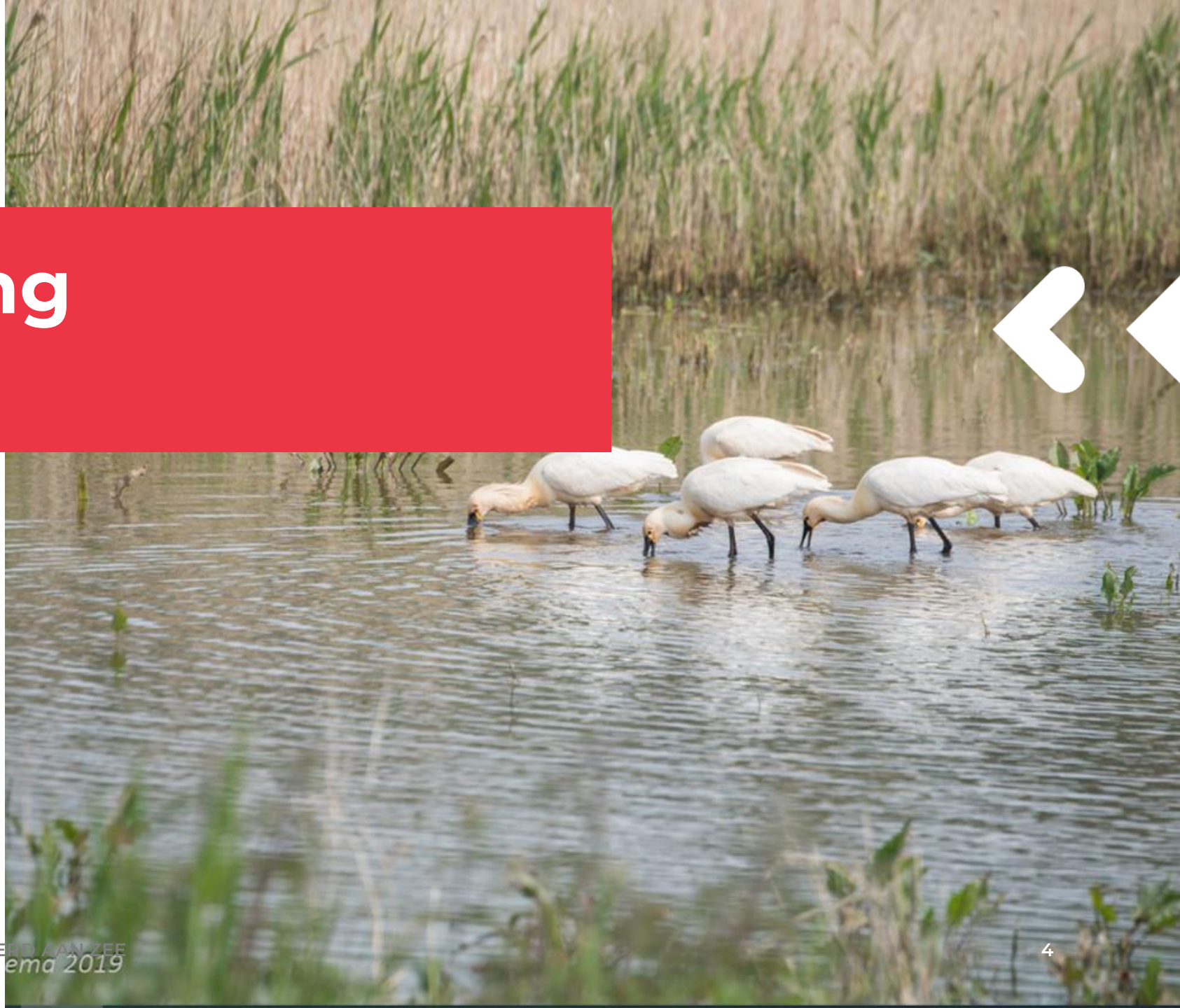
- Een indringend landschap met cultuurhistorische sporen, vergezichten en inspirerende kunst. Majestueuze getijdennatuur met duizelingwekkende dark sky's;
- Pure mensen, lokaal geworteld, krachtig samenwerkend in een gastvrije en ondernemende gemeenschap;
- Het toeristisch-recreatieve programma van Holwerd aan Zee sluit hierop aan. Diverse accommodatie-types die de omgeving mooier maken door het principe "building with nature" op een circulaire wijze. En verschillende expeditie-activiteiten gericht op ruimte ontdekken in lichaam en geest.

Het fraaie **cultuurhistorische centrum** van Holwerd met havenkade vormt de huiskamer en startpunt van alle expedities. Hier staat ontmoeten centraal, in een sfeervolle en gastvrije omgeving, met voldoende variatie aan verrassende retail en horeca. In Holwerd aan Zee maak je kennis met de natuur, elkaar en jezelf.

INHOUD

1. Inleiding	4
2. Analyse van het huidige aanbod	7
3. Toekomstige doelgroep	19
4. Toekomstig toeristisch-recreatief concept	31
5. Uitwerking in toeristisch-recreatief programma	99
6. Bijlagen	113

1 Inleiding

AANLEIDING

Bewoners nemen het initiatief

De gebiedsontwikkeling Holwerd aan Zee is een zeer aansprekend initiatief van 'onderop'. Inwoners van het dorp hebben zich georganiseerd in een projectgroep en zijn aan de slag gegaan om nieuwe kansen voor Holwerd te creëren. Na een intensief denkproces is het plan 'Holwerd aan Zee' bedacht. Dit plan verbindt de dorpskern en de ontsluitingsdam naar Ameland door de creatie van een nieuw landschap ('wetlands') met recreatieve meerwaarde voor de UNESCO Werelderfgoed-regio. Het is een gedurfd concept met een weinig conventionele, bijna informele projectorganisatie. Mede hierdoor heeft het plan veel mediabelangstelling gekregen en zijn ook ontwikkelfondsen van miljoenen euro's gereserveerd voor de realisatie. Door al deze belangstelling heeft Holwerd aan Zee inmiddels al minder woningleegstand en is de waardedaling van vastgoed tot stilstand gebracht. Het concept raakt een gevoelige snaar bij veel stakeholders, inclusief de inwoners.

Bestemmingsontwikkeling

Enthousiasme en mediabelangstelling is echter geen garantie voor succes. Er zijn terecht vragen over de effecten: is het huidige plan en/of varianten/scenario's daarvan bedrijfsmatig haalbaar? En heeft de vrijetijdsinvulling voldoende spin-off voor de regio als nieuwe bestemming? Uiteindelijk hangt dat af van het toeristisch-recreatieve programma dat hier wordt ontwikkeld en binnen welke context dat gebeurt. Een solitair gebiedsproject waarbij de Werelderfgoed-natuur, infrastructuur en voorzieningen worden terugbetaald door verkoop en verhuur van recreatiewoningen is riskant. Er is hier immers beperkt

manifeste vraag naar toeristische logiesaccommodaties en de bestaande vraag is vooral gericht op persoonlijke gastvrijheid (B&B) en/of gunstige prijzen. Terugverdienen van voorzieningen vraagt bovendien een schaalgrootte die voor de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van het plan ongewenst is. Vanuit het perspectief van toerisme en recreatie is het essentieel dat de bestemmings-context stevig wordt aangepakt: Holwerd aan Zee, onderdeel van de Noord-Nederlandse UNESCO Werelderfgoed Waddenkustbestemming.

DOEL- EN VRAAGSTELLING

Naar een toeristisch-recreatieve positionering

Dit rapport richt zich op de wijze waarop Holwerd aan Zee zich in de toekomst toeristisch-recreatief positioneert. Dat houdt in dat bekeken wordt welk aanbod voor welke markt geboden worden, welke sfeer, beeld en ervaring daarbij past en wat de recreatieve identiteit van het gebied wordt. Essentieel daarbij is dat de ontwikkelingen een domino-effect hebben in de UNESCO-Werelderfgoed-regio waardoor de spin-off van Holwerd aan Zee in de regio merkbaar is. Niet alleen voor ondernemers in de recreatiesector, maar voor alle bewoners van de regio. Om de positionering te bepalen worden twee stappen gezet:

- 1. Wat en voor wie**, waarin we inzoomen op de bestemming waarbinnen Holwerd aan Zee een rol gaat spelen en welke doelgroepen kansrijk zijn (hfst 2 & 3);
- 2. Het verhaal van Holwerd aan Zee** waarin we het concept uitwerken en de indicatieve aanbodmix opstellen (hfst 4 & 5).

Totstandkomingsproces van deze bouwsteen

Aan Ginder is gevraagd deze bouwsteen te formuleren. Daartoe is door Ginder het volgende proces doorlopen:
Analyse van de beschikbare data uit eigen onderzoek, online informatie, aanbodbestanden van dagrecreatie via de gemeente/RMT, doelgroeponderzoeken en informatie via de projectorganisatie Holwerd aan Zee. Dit is verwerkt in een kernachtige analyse van het huidige toeristisch-recreatieve ecosysteem dat Holwerd omgeeft.
Om scherper inzicht te krijgen het gebied, de toekomstige markt en de ontwikkelrichtingen zijn vier gesprekken gevoerd met specialisten: De

Vogelbescherming (als medefinancier), Wagenborg (als kenner van de bezoekers), sociaalgeograaf [REDACTED] en visionair architect [REDACTED].

Het resultaat is meerdere malen verrijkt door experts tijdens verschillende expertmeetings in 2021 en 2022 (zie bijlage voor overzicht van experts). De positionering is een aantal keren verfijnd naargelang nieuwe inzichten, (on)mogelijkheden in de fysieke ruimte en stuurgroep-besluiten hierom vroegen. Dit definitieve rapport is tot stand gekomen naar aanleiding het stuurgroep-besluit van juni 2022.

2 Analyse van het huidige aanbod

INLEIDING

Dit hoofdstuk bevat de analyse van het huidige recreatieve aanbod en de thuismarkt van Holwerd en omgeving.

- › **Twee schaalniveaus.** Eerst kijken we naar de toeristisch-recreatieve ontwikkelingen aan de internationale Waddenkust en daarbinnen naar de bestemmingsontwikkelingen aan de Noord-Nederlandse Waddenkust (blz. 8 & 9).
- › **Huidig aanbod.** Vervolgens zoomen we in op het aanbod in de regio. Welke toeristische aanbieders (verblijf en dag) zijn in Holwerd en in de wijde regio gevestigd (blz. 10 & 11)?
- › **Thuismarkt.** Daarna komt de thuismarkt aan bod. Waar komen de huidige bezoekers vandaan en wat zijn de leisure-leefstijlen van de inwoners in de regio (blz. 12 t/m 13)?
- › **Karakter van het gebied.** Ook besteden we aandacht aan het sociaalgeografische, cultuurhistorische en landschappelijke

karakter van de UNESCO Werelderfgoed-regio (blz. 14 t/m 16).

- › **Conclusies.** We sluiten dit hoofdstuk af met enkele conclusies over de regio in het algemeen, en het toeristische aanbod in het bijzonder (blz. 17).

TWEE SCHAALNIVEAUS

Nederlandse waddenkust is nauwelijks toeristisch-recreatief ontwikkeld

Uit onderzoek van Sijtsma et al (2014) blijkt dat er aan de Nederlandse Waddenkust nauwelijks attractieve plekken zijn. De Nederlandse Waddenkust is toeristisch-recreatief nauwelijks ontwikkeld. Dit in tegenstelling tot de Duitse en in mindere mate Deense Waddenkust.

Toeristisch-recreatief interessante plekken die er zijn, zijn nauwelijks ontsloten, geclusterd en aan elkaar verbonden tot een samenhangende bestemming.

(Sijtsma et al., WaLTER, 2014)

Projecten langs de Friese Waddenkust

De gepleegde publieke toeristisch-recreatieve investeringen aan de Friese UNESCO-Werelderfgoed Waddenkust zijn tot nu toe vooral gefocust op projecten, zoals:

- **Afsluitdijk Wadden Center**
200.000 bezoeken (2018)
- **Getijdhavenplaats Harlingen**
logiesontwikkelingen
- **Wadden Experience Lauwersoog**
83.000 bezoeken (2019; Pieterburen)
- **Holwerd aan Zee**
Getijdenmeer met natuur- en recreatieontwikkeling

Ook op de Waddeneilanden zijn enkele centra die veel over het Wad vertellen zoals Ecomare en het Natuurcentrum Ameland.

Focus is beperkt gericht op de ontwikkeling van het oorspronkelijk aanbod

Deze *project*-investeringen zijn belangrijk vanwege hun stuwende economische functie. Tegelijk zijn publieke investeringen beperkt gericht op de vergroting van de ervaringskracht van het oorspronkelijke aanbod, het UNESCO Werelderfgoed tot een bestemming. Het gevaar dreigt dan ook dat er met Holwerd aan Zee wederom een *project* wordt gecreëerd met een getijdenmeer en recreatiehuisjes. De focus dreigt dus te liggen op de accommodatie en beperkt op de omgevingscomponent en de organisatie van het samengestelde toeristisch-recreatieve product.

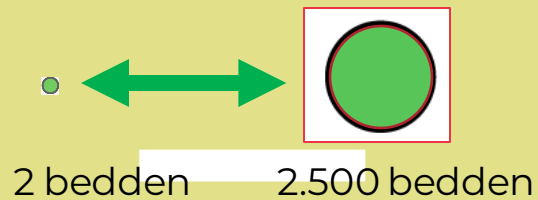
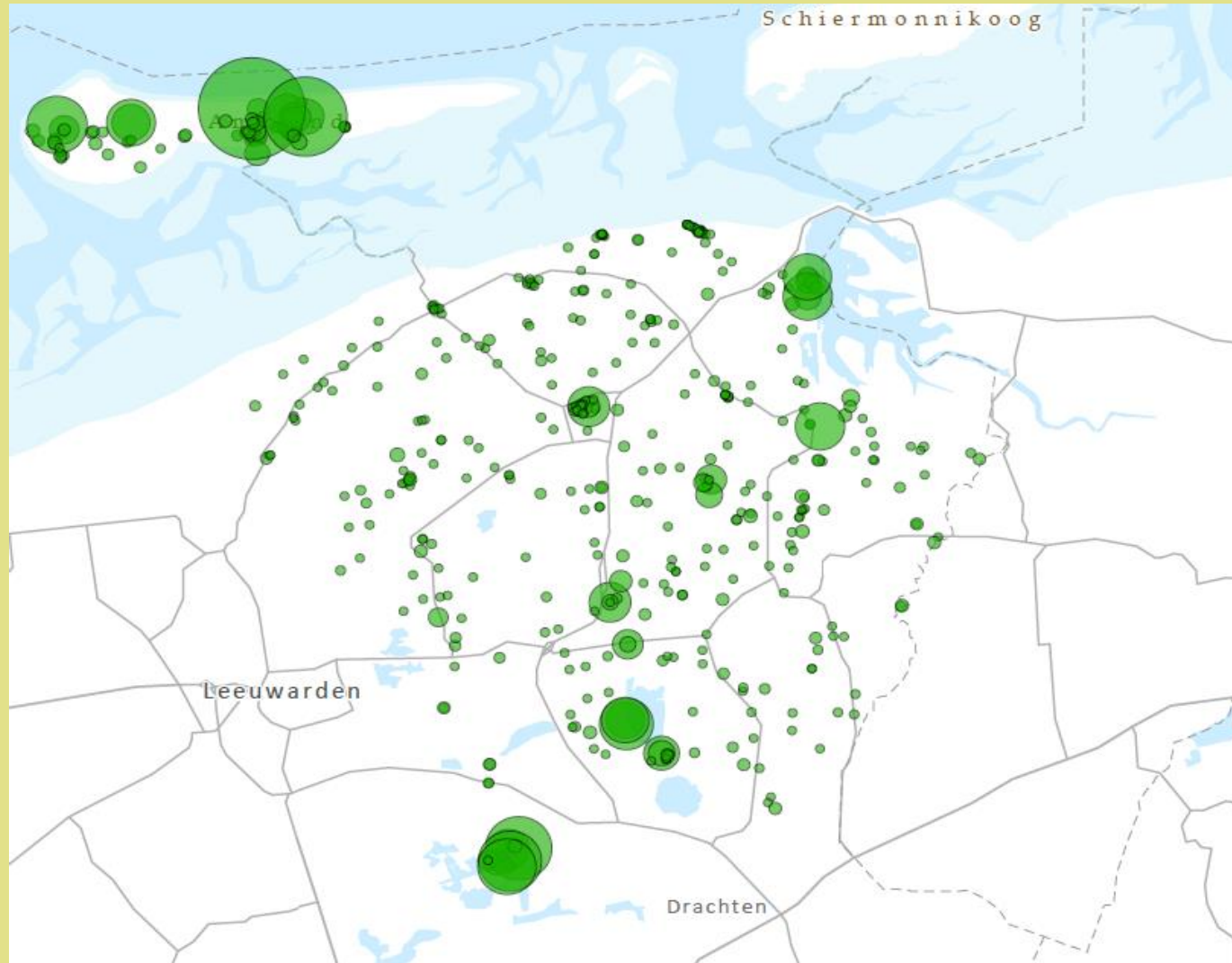
Een bestemming als samengesteld product

Een toeristisch-recreatieve bestemming is een samengesteld en samenhangend product dat waarde biedt aan gasten en de omgeving. Het bestaat uit het oorspronkelijke aanbod: de omgeving met haar dna, natuur, landschap en cultuur. Daarvan afgeleid de stuwende logiesaccommodaties en dag-recreatieve trekkers. Het geheel wordt op een gastvrije wijze georganiseerd door infrastructuur, gastheerschapsfuncties en ondersteunende belevenissen (horeca, excursies, retail ed.). Het verblijfsaanbod dient aan te sluiten op de aanwezige dagactiviteiten.

HUIDIGE AANBOD

Het verblijfsaanbod in Holwerd is beperkt

Het aantal bedden in Holwerd is relatief beperkt. Ook in de directe omgeving is weinig logiesaanbod aanwezig. Grote logiesclusters in de regio zijn vooral te vinden op Ameland, bij het Lauwersmeer en verder weg rondom de Burgumer Mar en de Alde Feanen

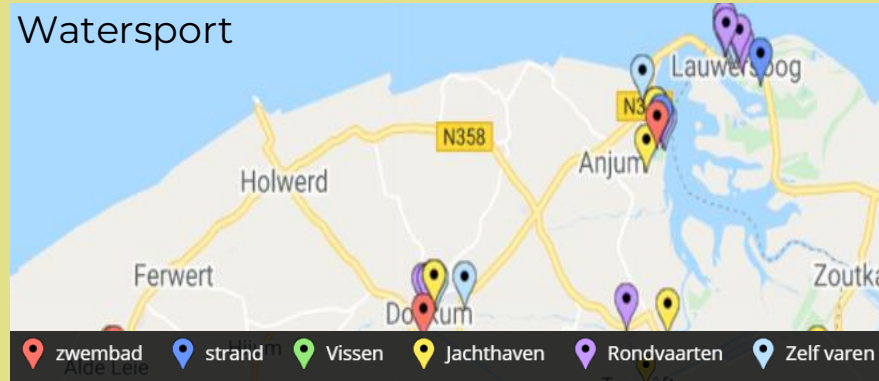

Het dagrecreatief aanbod is beperkt tot wadlopen en fietsverhuur

Natuur en buitenactiviteiten

Watersport

Cultuur

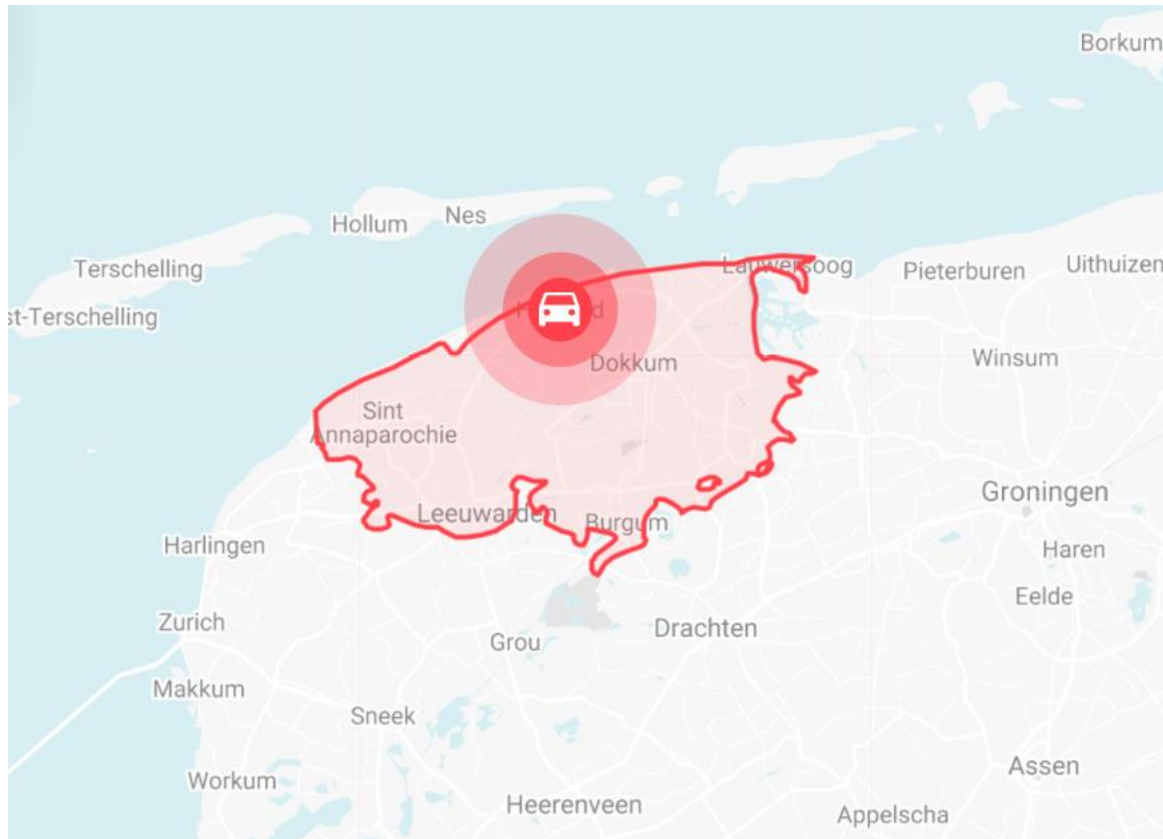

Actief en leisure

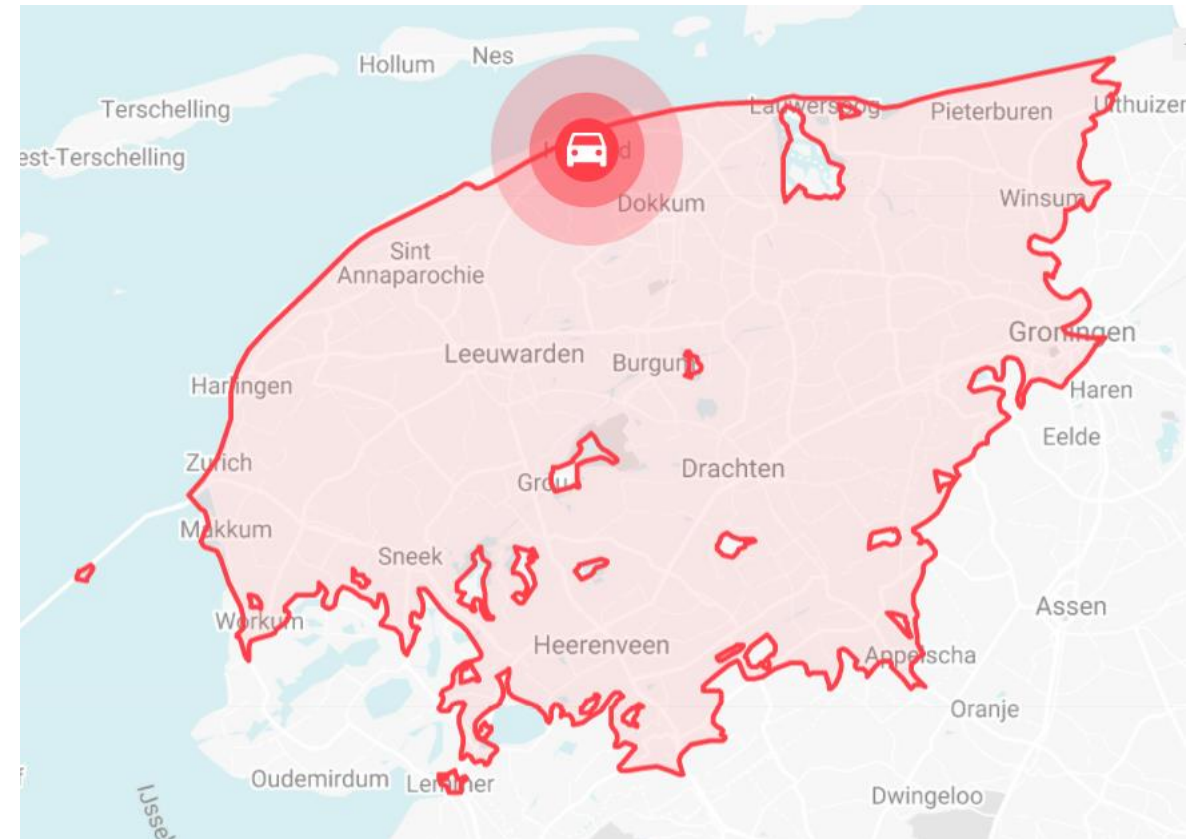

THUISMARKT

Omvang van de thuismarkt is beperkt

Half uur reistijd met de auto
Ca. 170.000 inwoners

Uur reistijd met de auto
Ca. 600.000 inwoners

Leefstijlen van de inwoners

Rustzoekers zijn dominant in de gemeente en regio

Een kwart van alle inwoners in de gemeente Noardeast-Fryslân is rustzoeker. Deze leefstijlgroep houdt recreatie graag letterlijk en figuurlijk dichtbij huis. Eigenlijk vinden ze het leven het prettigst als ze lekker rondom huis hun eigen gang kunnen gaan: tuinieren, wellicht een rondje fietsen of wandelen. Privacy en rust zijn belangrijk.

Actuele leefstijl-data over de huidige logiesgasten in de regio is niet voorhanden.

Regio bestaat uit de gemeenten: Dantumadiel, Waadhoeke, Leeuwarden, Tytsjerksteradiel, Achtkarspelen, Westerkwartier, Het Hogeland en Noardeast- Fryslân.

Bron: Leefstijlvinder.nl

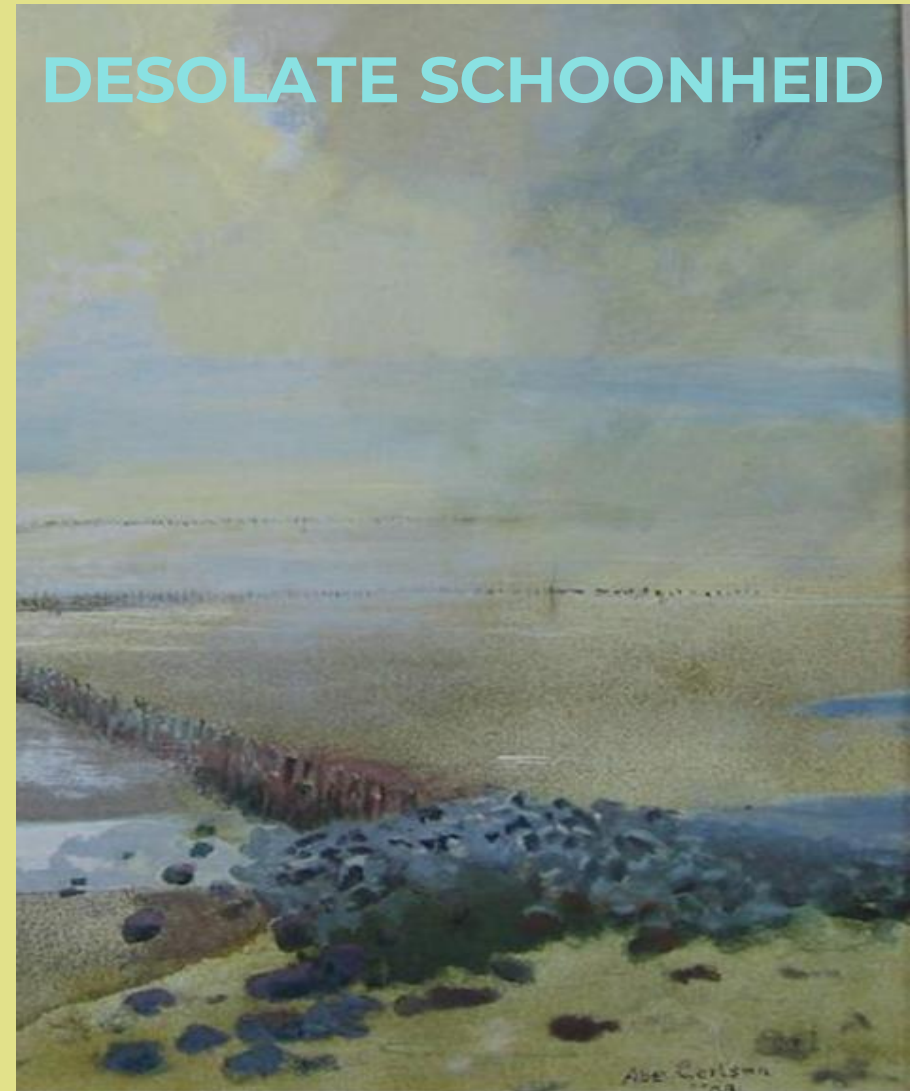

Sociaalgeografisch karakter van de streek(bewoners)

- › De UNESCO Werelderfgoed-Waddenkust tussen Holwerd en Lauwersoog is in sociaalgeografisch opzicht het meest stugge deel van Fryslân. 'We kijken de kat uit de boom, maar als het loopt, haken we aan';
- › Door de bank genomen wonen er betrouwbare mensen: man een man, woord een woord;
- › Als de neuzen dezelfde kant op staan, dan kan alles. Er zit hartstocht en betrokkenheid bij de bevolking. Mensen willen graag bijdragen aan hun gebied. Ook regionale ondernemers willen graag investeren in het gebied;
- › Mensen hechten aan hun wortels maar staan van oorsprong ook open voor vernieuwing. In het verleden draaide het in Holwerd om twee dingen: het naar de hand zetten van de fysieke omgeving (veilig, vruchtbaar en leefbaar) en handel.

Bron: [REDACTED]

DESOLATE SCHOONHEID

CULTUURHISTORISCH KARAKTER VAN HOLWERD: ONAFHANKELIJK, STADS EN GASTVRIJ

Landschapskenmerken: de gradiënten tussen Holwerd en Ameland hebben steeds zachtere en dynamische randen

- › Handels- en terpdorp Holwerd
- › Zoete polder en binnenwateren
- › Zout-zoete natuur (deltanatuur)
- › Getijdenmeer van Holwerd
- › Vogelrijke zandplaten
- › Robuuste dijk
- › Kwelders en kreken
- › Slenken
- › Slib en modder
- › Waddenzee
- › Gezellige en karakteristieke dorpjes
- › Uitgestrekte duinen
- › Het witte Noordzeestrand van Ameland

Zichtbaar, voelbaar en proefbaar UNESCO Werelderfgoed voor de mens

Foto: Jan Huneman. Geulen, platen kwelder en strand.

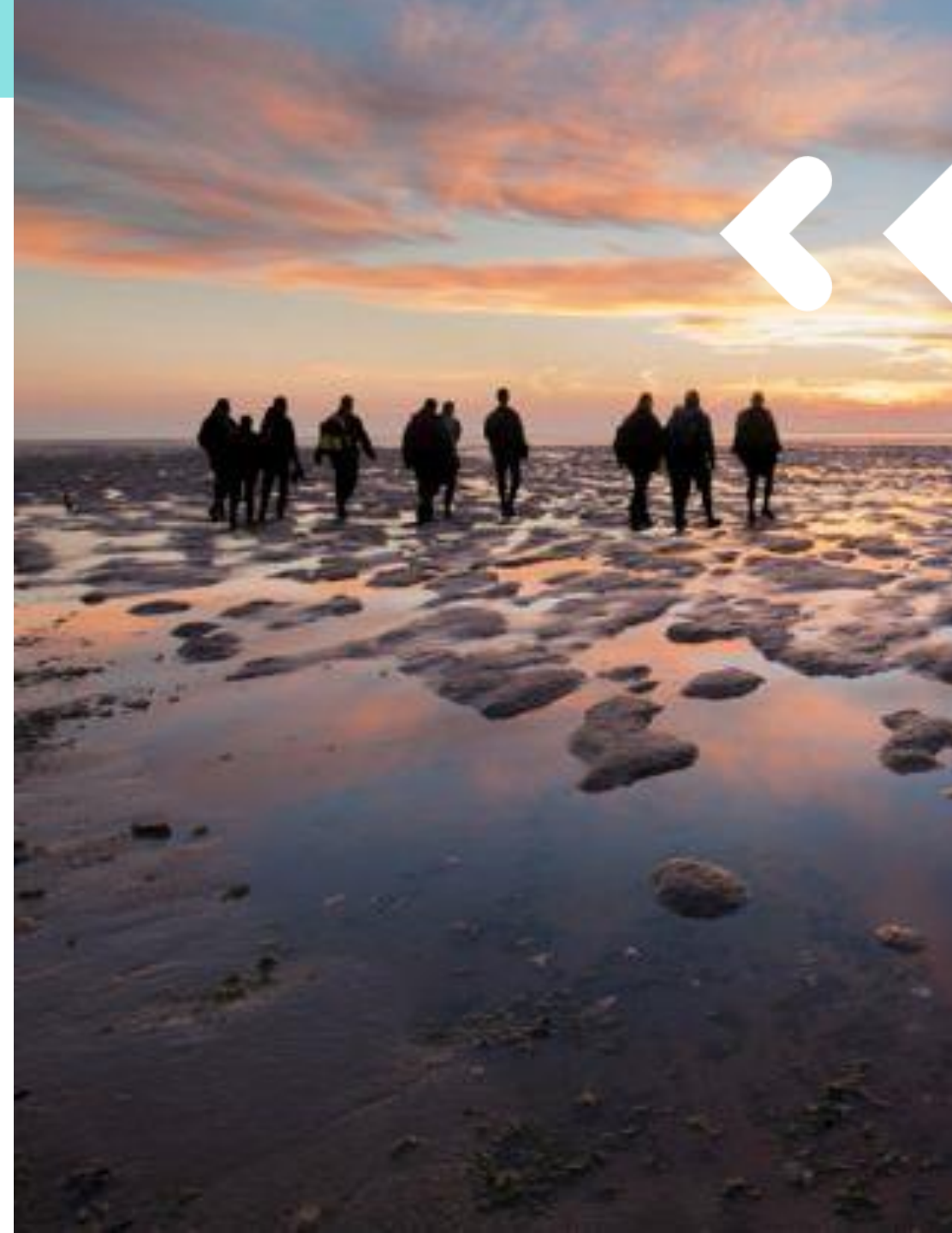
CONCLUSIES VAN DE ANALYSE

- › **Bestemmingsontwikkeling én ontwikkeling van projecten.** Publieke investeringen in toerisme en recreatie aan de Noord-Nederlandse Werelderfgoed-kust zijn tot nu toe vooral gericht op projecten en beperkt gericht op de vergroting van de ervaringskracht van het oorspronkelijke aanbod, het UNESCO Werelderfgoed. Het gevaar dreigt dan ook dat er met Holwerd aan Zee wederom een solitair project wordt gecreëerd. Een project met een getijdenmeer en recreatiewoningen. Als dit project geïsoleerd wordt ontwikkeld en geëxploiteerd, dan leidt dit in de ogen van Ginder niet tot het gewenste effect en loopt het op termijn zelfs uit op een mislukking en teleurstelling. Het project Holwerd aan Zee is dan een oase in de droge woestijn. Slimmer is om ook de belevingswaarde en vruchtbaarheid van de woestijn te vergroten met aantrekkelijke oases. Zo zouden publieke investeringen ook gericht moeten zijn op het vergroten van de belevingswaarde van het oorspronkelijke aanbod, de Werelderfgoed-kust tot een toeristisch-recreatieve bestemming. Pas als Holwerd aan Zee is ingebed in deze krachtige bestemming, vormt het een aantrekkelijke oase en een dominosteen in de regio. In het verleden is er nauwelijks aandacht geweest voor toeristisch-recreatieve bestemmingsontwikkeling van de UNESCO Werelderfgoed Waddenkust. De focus lag op de Waddeneilanden en op projectinvesteringen. Het vraagt dan ook enorm veel visie, commitment, proces- en doorzettingskracht om van de Werelderfgoed-omgeving een toeristisch-recreatieve bestemming te maken met daarin Holwerd aan Zee als cluster.
- › **De toeristisch-recreatieve lucht in de regio is ijl.** Er is sprake van kleine volumes in logies- en dagaanbod in de regio en dus nauwelijks kritische massa om voorzieningen op te draaien. Momenteel zijn er nauwelijks professionele leisure aanbieders gevestigd, zowel niet in Holwerd als in de directe omgeving. De enige professionele aanbieder met volume ligt op 20 kilometer afstand: Landal Esonstad met 218 recreatiewoningen. De achterstand ten opzichte van andere bestemmingen en de concurrentie is groot. De thuismarkt is klein en bestaat vooral uit rustzoekers. Dit is een groep die vooral rust en privacy zoekt.
- › **Tegelijk is veel energie voor toeristisch-recreatieve ontwikkeling.** Het organiserend vermogen is bovengemiddeld aanwezig bij bewoners en ondernemers. Er zijn veel kansen om écht door te pakken. Mogelijk (als aan de toeristisch-recreatieve randvoorwaarden wordt voldaan) kan Holwerd aan Zee gaan functioneren als een 'potentiële deelbestemming' die in ontwikkeling komt. De potentie wordt in ieder geval breed erkend. Het is dan allereerst noodzakelijk om de recreatieve identiteit van Holwerd aan Zee te formuleren. Dit is de identiteit die het gebied als een jas past en waardoor bezoekers aangetrokken worden. De cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten van het UNESCO Werelderfgoed bieden voldoende aanknopingspunten om deze te formuleren.
- › **Er is dan ook een groter perspectief nodig.** Holwerd aan Zee als icoon aan de UNESCO Werelderfgoed-Waddenkust in internationaal perspectief, onderdeel van de Holland-verhaallijnen en een dominosteen in de ontwakende Waddenkust van Noord-Nederland. Als Holwerd aan Zee geen onderdeel is van een grotere bestemmingsontwikkeling, dan zal het in toeristisch-recreatief opzicht niet tot het gewenste effect leiden.

3 Toekomstige doelgroep

INLEIDING

Dit hoofdstuk verlegt de focus naar de toekomstige doelgroepsegmenten. Om relevant te zijn, is het essentieel om de beoogde doelgroep te leren kennen. Op de volgende pagina's worden eerst een aantal belangrijke maatschappelijke en toeristische trends toegelicht, waar de toeristische profilering van Holwerd aan Zee bij kan aanhaken. Vervolgens wordt een profielschets gepresenteerd van de typische bezoeker aan Holwerd aan Zee. Deze omschrijving representeert de doelgroep van Holwerd aan Zee. Een doelgroep omschrijven zorgt voor inzicht in wie zij zijn, hoe zij aangesproken willen worden en wat hun problemen en wensen zijn. Vanuit dat inzicht is het mogelijk om tot bestemmings- en productkeuzes te komen. Ten slot worden de specifieke bezoekersprofielen nader uitgewerkt, inclusief hun specifieke wensen en behoeften ten opzichte van recreatie en toerisme.

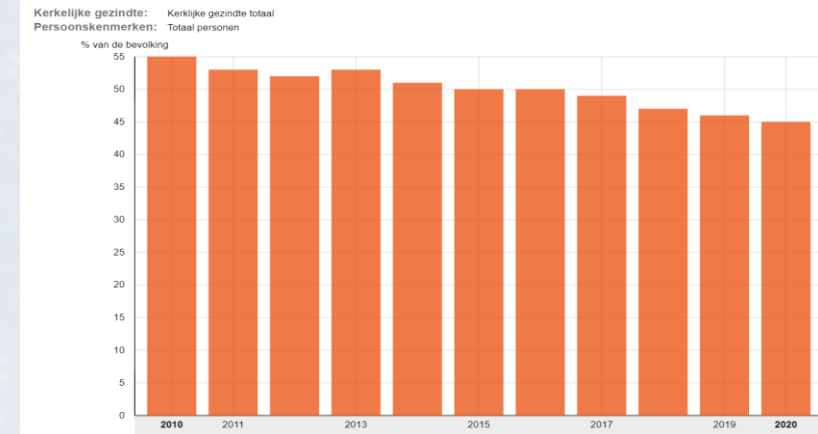
Maatschappij op drift

In de huidige drukke samenleving zoekt men vaker naar mogelijkheden om zichzelf te ontmoeten, tot innerlijke rust te komen en om te 'werken aan jezelf'. Een aantal ontwikkelingen en trends hebben daaraan bijgedragen. Secularisatie speelt hierbij een belangrijke rol, omdat de georganiseerde godsdienst zijn greep op de maatschappij verliest. Veel mensen verlaten de kerk, die antwoorden bood op essentiële levensvragen. De behoefte aan antwoorden blijft bestaan. Daarom gaat men op zoek naar andere bezinningsvormen. Dit komt tot uiting in een groeiende behoefte aan reflectie en uiteenlopende vormen van spiritualiteit.

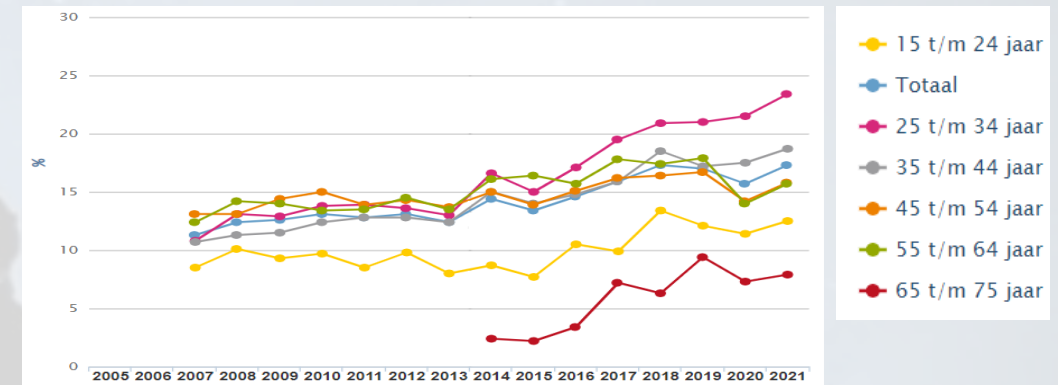
Vooraf de belangrijke keerpunten in alle levensfasen vergroten de behoefte aan zingeving. Dit kunnen sociale, professionele of biologische keerpunten zijn. Jongeren die rust en betekenis zoeken in een jachtig bestaan met (te) veel verwachtingspatronen. Stress en burn-out klachten zijn inmiddels een belangrijke volksziekte. Maar ook ouderen, uit angst om aansluiting te verliezen met de samenleving, zoeken naar zingeving. Enerzijds uit zich dit door heel hard werken aan 'jong blijven' en allerlei fysieke uitdagingen aan te gaan (wielrennen, hiken in de bergen), anderzijds door introspectie en wijsheid opdoen en zodoende leren de levenscyclus te aanvaarden.

Met matig succes zijn er commerciële producten te vinden die helpen bij de zoektocht naar zingeving, denk aan beautyfarms, georganiseerde verre reizen en luxe auto's. Veel succesvoller zijn niet-geprefabriceerde ervaringen die iemand echt tot een rijker mens maken. De sterke ervaring van mindfulness, yoga, zen-meditatie, wanderlust, fitnessvormen en concentratiesporten kan hier niet los van worden gezien. De methoden kunnen verschillen, het doel om te komen tot innerlijke rust en evenwicht door het ondergaan van een beleving of ervaring waarbij een relatie kan worden gelegd met de zin van het leven neemt in belang toe.

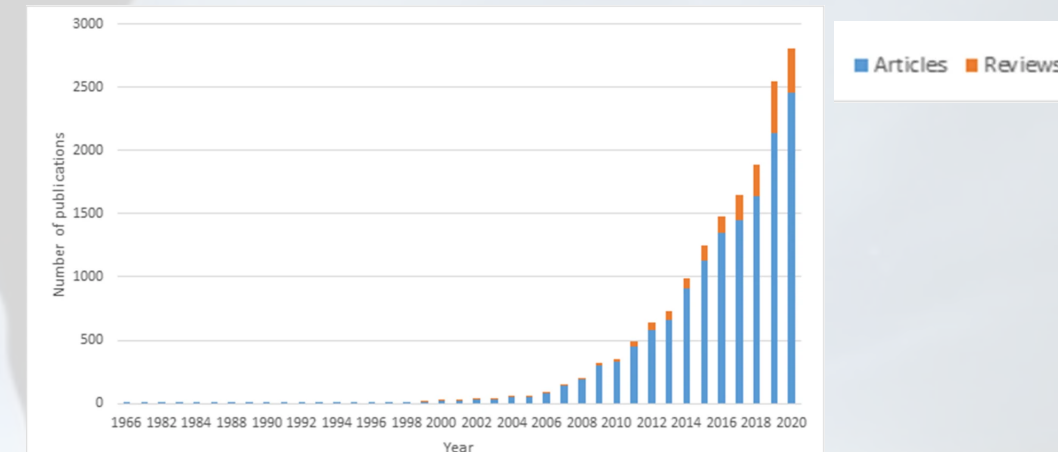
Religieuze betrokkenheid; persoonskenmerken

Bron: Enquête beroepsbevolking /onderzoek Sociale samenhang en Welzijn (CBS)

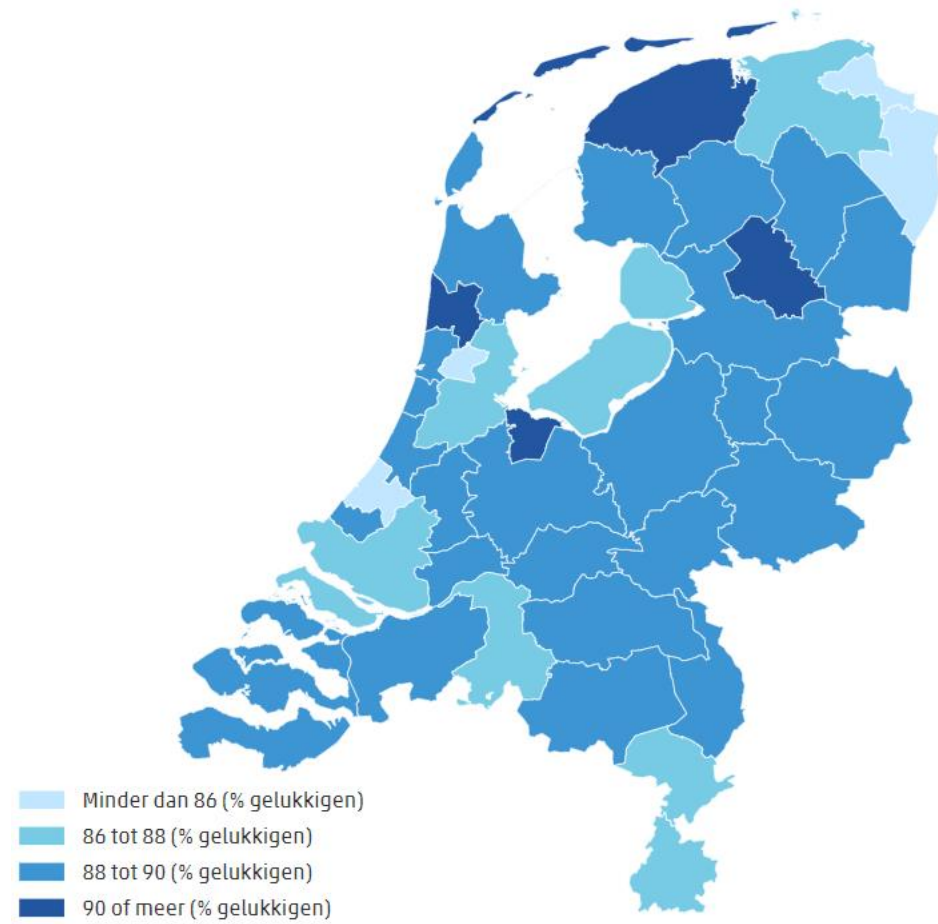
Toename van burn-out klachten. Bron: Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (TNO/CBS)

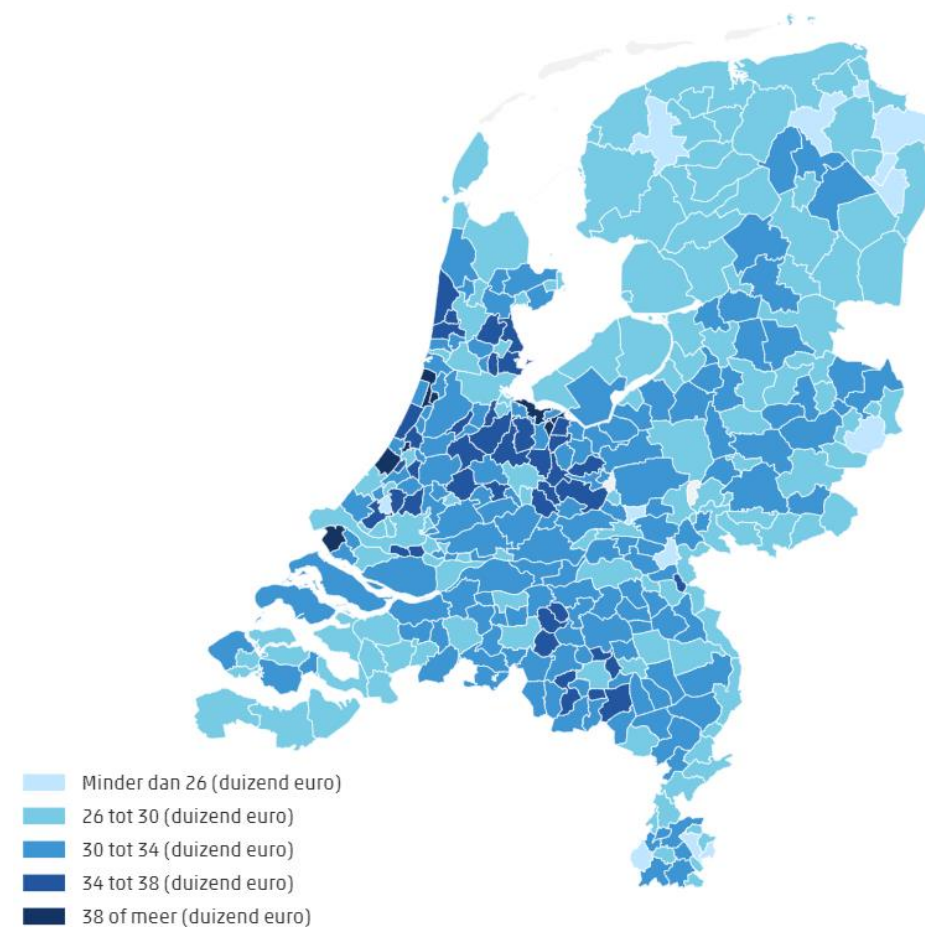
Aantal wetenschappelijke studies over Mindfulness tussen 1966 en 2020 (Baminiwatta & Solangaarachchi, 2021)

IN NOORD-FRYSLÂN WEET MEN DAT GELUK NIET IN MATERIËLE ZAKEN ZIT: BREDE WELVAARTSPARADOX

2.2.1 Geluk naar COROP-gebied¹⁾, 2013/2019

2.5.1 Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per gemeente, 2018*

Bron: CBS, Regionale verschillen in geluksbeleving en tevredenheid met het leven in 2013-2019

OOK IN DE REST VAN FRYSLÂN WORDT AL VOLOP INGEZET OP BEZINNING EN OPLADEN

Nieuwe najaarscampagne Visit Friesland in het teken van Opfriesen

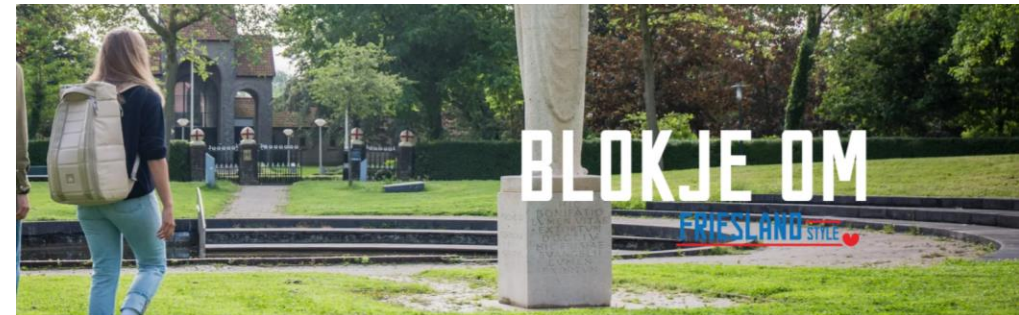
3 november 2022

Opladen en frisse energie opdoen zoals dat alleen in Friesland kan

Visit Friesland, onderdeel van Merk Fryslân, gaat deze week van start met een nieuwe najaarscampagne met als thema [Opfriesen](#). Een nieuw woord voor een ervaring die iedereen kent: opladen en weer frisse energie opdoen tijdens de koude, donkere dagen. Met deze duurzame campagne laat Visit Friesland zien dat Friesland niet alleen mooi is in de zomer, maar juist ook in de herfst- en winterperiode. Dit sluit naadloos aan bij de ambitie om jaarrond toerisme te stimuleren.

<https://bezingingstoerismefriesland.nl/index.html>

Pelgrimeren in Friesland

Geen provincie in Nederland is zo gevormd door kloosters als Friesland. Wil je je eens goed losmaken van de dagelijkse sleur en op pelgrimstocht gaan? Denk dan aan Friesland! De reis naar Santiago de Compostella begint zelfs in het noorden van Friesland, daarover lees je hieronder meer.

Er zijn maar liefst vier verschillende pelgrimstochten die door heel Friesland kruisen. Van noord naar zuid en van oost naar west; geen plek bleef uit handen van de monniken. Zij schiepen het landschap: ze bouwden dijken, sluisen en kloosters, groeven waterwegen en meren.

Daarom in Holwerd aan Zee: Expedities naar zingeving

Binnen het toerisme en recreatie is de trend naar betekenis en zingeving duidelijk terug te vinden. De vraag naar een fysieke beleving van natuur, cultuur, (religieus) erfgoed en landschap waarmee de bezoeker tot zichzelf en tot rust kan komen neemt toe. Steeds meer mensen gebruiken een korte vakantie of weekend weg om even pas op de plaats te maken; een moment van reflectie. Sommige regio's, zoals Zuid-Limburg spelen in op deze trend met een sterk onderscheidend aanbod en verhalen.

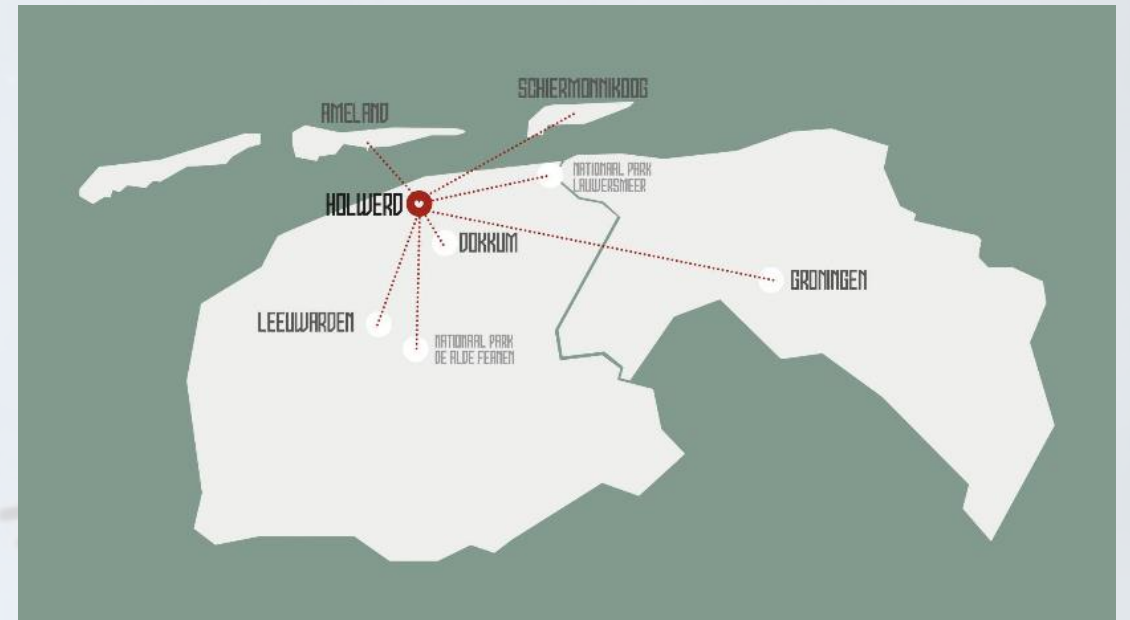
Ook de Waddenregio in het algemeen en Holwerd aan Zee in het bijzonder heeft deze doelgroep veel te bieden. Kerken en kloosters, die hun oorsprong vinden in zingeving, bieden een ideale omgeving voor bezinning. Maar ook de rust en ruimte van het authentieke platteland vormen een inspirerende ambiance voor de waardevolle belevenissen die de bezinnende bezoeker nastreeft. Dit wordt aangevuld met een rauwe en pure natuur, waar het nog écht stil en donker is. Rustiger wordt het niet.

De regio nodigt uit tot een 'zacht' toerisme, verspreid en geïntegreerd. Een toerisme van vier seizoenen, kleinschalig, met respect voor de natuur, cultuur en levenskwaliteit van de gastheren en van de bezoekers. Deze basisprincipes beschermen de regio tegen een ongecontroleerd massatoerisme en ongewenste uitspattingen en laten vooral de positieve aspecten aan de oppervlakte komen. Rust en ruimte, aandacht voor duurzaamheid, mens en dier, en de (historische) verhalen van de regio.

Het bestaande aanbod in de Waddenregio is als het ware op maat gesneden voor de bezinningstoerist. Van de kleinschalige, maar veelal

kwalitatief hoogwaardige overnachtingsmogelijkheden

(erfgoedlogies) en de fijnmazige infrastructuur voor trage verplaatsingen (wandelen, fietsen en varen) tot het groeiende aantal wellness-accommodaties en restaurants dat gebruik maakt van duurzame, regionale (Wadden)producten. Holwerd aan Zee heeft alle potentie om het hart te worden van expedities naar betekenis, zingeving en rust in het Noorden van het land.

De bezoekers van Holwerd aan Zee

De Holwerd aan Zee bezoeker kenmerkt zich door zijn drukke én duurzame leefstijl. Hij/zij trekt er graag regelmatig op uit, reist veelvuldig in zowel binnen- als buitenland, kiest in eerste instantie voor een verblijf in de natuur (water, bergen, bossen), maar combineert zijn verblijf graag met een stedelijk avontuur. Een bezoeker aan Holwerd aan Zee voelt zich vrij en onafhankelijk en wil graag gevoed worden met inspirerende verhalen en initiatieven die zijn/haar leven niet alleen verrijken met belevenis maar ook met een zinvolle betekenis. Vrienden spelen een belangrijke rol. Een deel van bezoekers heeft kinderen en vindt het belangrijk om zijn of haar levensstijl en waarden door te geven aan de volgende generatie.

Daarnaast voelt de bezoeker aan Holwerd aan Zee zich het beste als hij/zij zowel fysiek als mentaal fit is. Ook op dit gebied laat hij/zij zich graag inspireren door nieuwe inzichten. De bezoeker aan Holwerd aan Zee wordt graag herkend als iemand die bewust kiest voor het leiden van een gezonde levensstijl, maar gaat hierbij de 'gewone' geneugten van het leven niet uit de weg. De wens om een gezond leven te leiden vertaalt zich niet alleen in een brede maatschappelijke betrokkenheid voor mens en natuur, maar ook in een zoektocht naar innerlijke verrijking en een leven in het hier en nu. Een duurzame en *mindfulness* levensstijl is volledig van deze tijd. De bezoeker aan Holwerd aan Zee deelt deze inzichten ook graag met zijn sociale omgeving. De behoefte om bij te dragen en een verschil te maken met zinvolle initiatieven vormen de 'groene draad' in zijn/haar leven.

De bezoeker aan Holwerd aan Zee is iemand die zich letterlijk door het leven beweegt, en afhankelijk van de afstand en het doel kiest hij/zij voor een bijpassend transportsysteem. Duurzaam reizen heeft hierbij een pré. De bezoeker van Holwerd aan Zee is gevoelig voor productinnovaties, esthetiek en kwaliteit. Hij/zij beschouwt zichzelf als iemand van deze tijd

en is goed geïnformeerd (of wil dat worden) over de laatste (technologische) ontwikkelingen op het gebied van functionele kleding en outdoorspecifieke producten. Reizen, transport, media, wonen, voeding en (innerlijke) gezondheid spelen ook een belangrijke rol in het leven van de Holwerd aan Zee bezoeker.

Op het gebied van recreatie zijn bezoekers van Holwerd aan Zee zelfverzekerde en doelgerichte recreanten. Het zijn harde werkers met ambitie en ondernemingsdrift. Hun actieve levensstijl komt duidelijk naar voren in hun vrije tijd en vakantie. Dit kan een actieve en avontuurlijke vakantie in het buitenland zijn, maar een reis dichtbij huis in een inspirerende omgeving waar men echt even tot rust, inspiratie en bezinning komt staat ook regelmatig op de agenda. Comfort en genieten zijn basisvoorwaarden. Maar de échte keuze voor de bestemming en accommodatie heeft meer met emotionele aspecten te maken:

- Het sociale gebeuren moet kloppen. De bezoeker wordt het liefst zoveel mogelijk omringd door mensen die op dezelfde golflengte zitten; weg van het reguliere massatoerisme. Echtheid, puurheid en contact met lokale bevolking is belangrijk. Dit mag trouwens dan ook best wat kosten.
- De bezoeker maakt zijn/haar locatiekeuze daarnaast op basis van de belofte die de bestemming biedt: de mogelijkheid om fysieke expedities te ondernemen. Expedities die hun innerlijke zoektocht naar zingeving reflecteren. Deze expedities kunnen in allerlei vormen worden aangeboden. Van cultureel tot natuurlijk en van fysiek/mentaal licht tot intens.

DOELGROEPENSEGMENTATIE

De beoogde doelgroep kan vervolgens op verschillende manieren worden gesegmenteerd. Dit kan bijvoorbeeld via leefstijlen (psychografische kenmerken), demografische kenmerken zoals herkomst, leeftijd, inkomen en gezinssamenstelling en domein-specifieke motieven (zoals natuur-interesses). Veruit de meeste Waddenkust-bezoekers komen naar deze regio omdat ze in meer of mindere mate 'fan' zijn van de natuurlijke en cultuur-historische Waddenkust. Daarom passen we een domein-specifieke natuursegmentatie-indeling toe op de bezoekers aan Holwerd aan Zee. Deze is jaren geleden door de Wageningen Universiteit ontwikkeld (<https://edepot.wur.nl/21813>, 2008) en deze is door Ginder nu praktisch gemaakt en toegepast Waddenkust-bezoekers in en rondom Holwerd aan Zee. Deze segmentatie bestaat uit vier archetype bezoekprofielen.

De manier waarop bezoekers gebruik maken van het Wad loopt sterk uiteen op twee assen:

1. Toegankelijk vs. reputatie. Vele bezoekers kiezen voor (of overwegen) een bezoek aan het Wad en verwachten een toegankelijke Waddenkust. De voorzieningen en infrastructuur rondom de activiteiten moeten comfortabel, gastvrij en actueel zijn. Een bezoek moet spontaan georganiseerd kunnen worden. Daartegenover staat de groep die juist komt naar het Wad vanwege het rauwe en ongetemde imago. De reputatie van het Werelderfgoed met de natuur (zoals vogels, het lege landschap, de historie) is het doorslaggevende bezoekmotief. Dit is een groep die veel tijd en energie steekt in de voorbereiding van zijn bezoek en geniet van de ongereptheid. De

organisatiegraad moet voor deze groep laag zijn.

2. Waddenkust als middel vs. waddenkust als doel: Sommige mensen gebruiken de Waddenkust als middel om sociale contacten te versterken. De activiteit die samen wordt ondernomen staat centraal. Het Wad dient in eerste plaats als aantrekkelijk decor. Hiertegenover staat een groep die expliciet het Wad bezoekt vanwege al het fraais dat het Wad te bieden heeft. De bijzondere flora, fauna en cultuur staan centraal.

Waddenkust
als middel

Waddengenieters

Waddengebruikers

Toegankelijk Wad

Waddenliefhebbers

Vier Waddenkust
doelgroepen

Reputatie van het Wad

Waddenvorsers

Waddenkust
als doel

Waddengenieter

Gebruikt de natuur als fraai decor voor het versterken van de banden met vrienden en familie. Het zijn ervaren bezoekers die al veel van de wereld hebben gezien. Ze bezoeken Holwerd aan Zee in een kleine groep. Comfort, kwaliteit en een authentieke ervaring zijn belangrijk voor deze genietters. Ze worden graag bediend door lokale bevolking met lokale producten.

- + Sluit goed aan bij regionale leefstijlen
- + Sluit aan bij huidige activiteiten als wadlopen en fietsen
- Gaat gepaard met veel investeringen in toegankelijkheid, gastvrijheid en divers en onderscheidend logies- en dagrecreatief aanbod
- Kleine q (afzetmarkt), dus een hoge P (prijsstelling en waarde-perceptie) is noodzakelijk

Waddengebruiker

Gebruikt de natuurlijke omgeving voor zijn/haar activiteit (yoga, fitness, zeilen, hardlopen (trails), toerfietsen) en geniet intens van de omgeving. Waardeert de natuur of het parcours vanwege de kwaliteit, rust, stilte en hoge reputatie van het Werelderfgoed.

- + Commercieel meest interessante groep; komt vaak in groepjes en plant vooraf
- + Goede combinatie met verblijf is mogelijk
- Veel concurrentie zowel nationaal als internationaal
- Sluit soms niet goed aan bij gebruikers die zoeken naar actie en avontuur op de Waddenkust; zonerings is dan noodzakelijk

Waddenliefhebber

Heeft interesse in de natuur en authenticiteit: beschikt over een wandelgids, plantenboekje en verrekijker. Maar gaat hiervoor niet om 5 uur in de ochtend uit bed. Wandelt toegankelijke routes (vb. Jabikspaad), neemt deel aan verdiepende excursies om te leren. Is bereid behoorlijk te betalen voor een unieke overnachting (bijv. B&B). Is geïnteresseerd in de lokale cultuur en natuur.

- + Is bereid om hogere prijzen te betalen
- + Zoekt naar kleinschalige logiesaccommodaties die zijn geïntegreerd in de omgeving
- Veel concurrentie qua bestemmingen, zowel nationaal als internationaal
- Nieuw ondernemerschap is noodzakelijk, gericht op omgeving, luxe en gastvrijheid

Waddenvorser

Bestudeert de natuur, grondsoorten, flora en fauna. Dit is de kleinste groep, maar deze leidt wel tot spectaculaire beelden en documentaires van en over het Wad. Is belangrijk voor de (inter)nationale reputatie van de bestemming.

- + Sluit prima aan bij imago van de Wadden als UNESCO Werelderfgoed
- + Belangrijk voor reputatie van de regio
- Gaat moeilijk samen met teveel 'Waddengenieters' en te actieve 'Waddengebruikers'. Zonerings is oplossing
- Kleine en economisch gezien zelfvoorzienende doelgroep, maakt weinig gebruik van faciliteiten

CONCLUSIES KANSRIJKE DOELGROEP-SEGMENTEN

Van dichtbij: in eerste instantie aantrekkingskracht op de thuishmarkt.

Het algemene principe van een potentieel toeristisch-recreatieve bestemming is dat de eigen thuishmarkt de bestemming moet leren waarderen en ambassadeur moet worden. Op zaterdag- en zondagmiddag een wandeltocht, kunstroute, vogels kijken en genieten van de rust en stilte door bewoners uit de regio. Holwerd aan Zee moet daarom in eerste instantie sterk gericht zijn op de (recreatieve) thuishmarkt. Niet alleen als gebruiker van het gebied, maar ook als ambassadeur. Want als de lokale bewoners zich achter het plan scharen en participeren in de gastvrije diensten, zal dat significant bijdragen aan de realiseerbaarheid. Zo kan ook de (lokale) politiek zich achter de plannen scharen. Immers zonder draagvlak bij de overheid wordt realisatie problematisch.

Van verder weg: de bewust levende toeristen met een voorliefde voor het beleven van natuur en bezinning.

De potentiële logiesgasten vormen een waaier aan Waddenkust-doelgroepen met elk hun eigen (nu nog vaak latente) bezoekmotief. In de praktijk is het bijvoorbeeld:

- › de natuurminnende designer uit het westen die de stadse hectiek gedurende korte tijd verruult om te cocoonen in de -melancholische- stilte van Holwerd en omgeving. Want inmiddels vindt zij de Waddeneilanden te druk. Hier komt ze echt even helemaal tot rust;
- › de hoger opgeleide gymnasiast die zonder poespas kan mijmeren en zijn kinderen met vriendjes en vriendinnen een andere wereld toont. Holwerd aan Zee biedt de luxe-van-eenvoud, maar dan wel in het kwadraat. Luxe in de zin van kwalitatief hoogwaardig, gezond en zonder opsmuk. Eenvoud gaat over de puurheid van de grijze wolkenluchten, de frisheid van de harde wind en de leegte van de eindeloze horizon;
- › Twee vriendinnen tussen de 30-35 jaar die bewust leven, reizen en kiezen voor een korte en intens persoonlijke ervaring met bezinning, bijzonder overnachten, gezond eten en met oog voor de omgeving en het milieu.

- › Twee bevriende gepensioneerde stellen die zich verwonderen over de schoonheid van de natuur en het landschap. Het liefst gaan ze vroeg op pad om samen met een lokale gids de mooiste foto's te maken van spectaculaire natuurfenomenen. 's-Avonds eten ze graag lokaal en overnachten ze in een B&B waar ze gastvrij en met Friese klasse ontvangen worden.

De mensen die op deze manier van het UNESCO Werelderfgoed genieten vallen in feite onder alle vier de Waddenkust-segmenten. Zonering in ruimte en tijd is belangrijk om de gewenste ervaring per segment waar te maken. De vier Waddenkust-segmenten hebben met elkaar gemeen dat ze tijdens hun reis een lage footprint willen achterlaten. Ze ondernemen expedities naar buiten (vogels kijken, genieten van de pure rust en stilte) en naar binnen (onthaasten, bezinnen, verrijken). Het zijn bewust levende doelgroepen, die geen honden loslaten in een vogelgebied of afval laten slingeren. Bij hun vrijetijdsgedrag hoort passend aanbod:

- › Een rauwe, pure en donkere omgeving, waarin gasten zich verbinden met zichzelf, gelijkgestemden en de onbesmette natuur;
- › Bereikbaar met en voorzieningen voor fiets, ov, wandelen, zeilboot en elektrische auto is een must;
- › Materialen, vertier en verteer: lokaal. Geen Chileense of Zuid-Afrikaanse wijnen maar Friesling, Grutte Pier, een historische mild ale De Schenker en hooguit een Franse Medoc. De beste kokkeltjes en een lokale kwaliteitswijn in een picknickmand voor onderweg;
- › Coöperatie van Waddenkust-boeren, bakkers, supermarkten en andere producten met korte productieketens;
- › Lokale 'rangers' en instructeurs met veel persoonlijke aandacht en een gastvrije bejegening.

Holwerd aan Zee met een onderscheidende ervaring

Het onderscheidend vermogen van een toeristische kern kan getoetst worden aan de hand van de toeristische behoeften-piramide. Deze bestaat uit drie treden:

1. Gemak: prijsgevoelige consumenten, passieve burgers en efficiënte ondernemers. Deze consumenten zoeken in hun vrije tijd comfort en willen ontzorgd worden.
2. Beleving: bewust levende consumenten, burgers en ondernemers die memorabele ervaringen verzamelen in het leven. Een omgeving kan met alle zintuigen worden waargenomen: zien, horen, ruiken, voelen en proeven. Het gaat vooral om het beleven van het 'hier en nu' zonder dat daar direct een diepere laag achter zit.
3. Zingeving: productieve en innoverende burgers, bezoekers en ondernemers die hun levensovertuigingen 'leven'. De toeristische profilering gaat daarmee een stap verder dan alleen gemak en beleving. De bestemming biedt zingevende waarden als ontdekken, verwonderen, verdiepen (in kunst, filosofie en natuur) en ontmoeten. De profilering speelt bijvoorbeeld in op gezondheid, vitaliteit, duurzaamheid, gemeenschapszin (community), groen en bewegen.

De ontwikkeling van Holwerd aan Zee biedt een uitgelezen kans om tot op het hoogste niveau van deze toeristische behoeften-piramide te presteren. Als Holwerd aan Zee in staat is dit inhoudelijk waar te maken en om bovenop gemak en beleving ook te voorzien in inhoudelijke zingeving, dan groeit de reputatie en marktomvang. Niet omdat de markt voor

zingeving zo groot is (het blijft een nichemarkt), maar vooral omdat deze markt als aspiratiegroep aantrekkingskracht heeft op bezoekers die willen ontstressen en opladen (de belevingsgast) in hun jachtige leven. Een dergelijke positionering is daarmee wezenlijk onderscheidend ten opzichte van andere kustplaatsen aan de Waddenkust, zoals de eilanden en Lauwersoog, die meer op gemak en beleving georiënteerd zijn. In en rond Holwerd moet vervolgens wel een voorzieningenpakket worden ontwikkeld dat past als een jas.

4 Toekomstig toeristisch- recreatief concept

Holwerd aan Zee – R&T-Concept

Dit hoofdstuk beschrijft het toeristisch-recreatieve concept aan de hand van vijf bouwstenen. Er is gepoogd het concept waar mogelijk te verbeelden met referenties om de beoogde sfeer en positionering te tonen.

1. Schaalniveaus
2. Toeristische positionering
3. Identiteitsdragers
4. Gastervaringen
5. Uitgangspunten voor toeristisch-recreatief programma

HOLWERD AAN ZEE: SCHAALNIVEAUS

1. Holwerd aan zee: een op meerdere schaalniveaus iconische bestemming aan de Unesco Werelderfgoed-Waddenkust

Internationaal schaalniveau

Holwerd aan Zee is een iconisch onderdeel van de internationale bestemming waddenkust.

Sijtsma et al, WaLTER, 2014.

Landelijk schaalniveau

Holwerd aan Zee wordt onderdeel van de nationale Waterland-verhaallijn (dit is nu nog niet het geval)

HollandCity

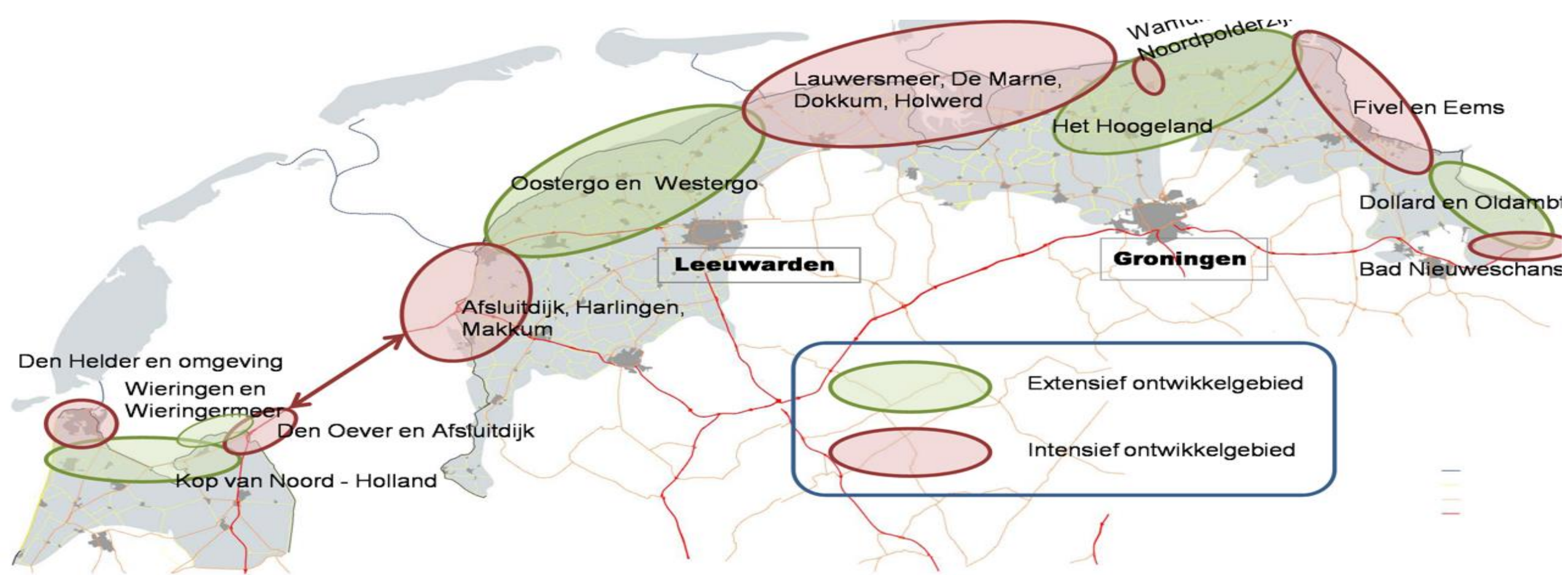

Regionaal schaalniveau

Holwerd aan Zee is een belangrijke dominosteen om de Nederlandse Werelderfgoed-Waddenkust toeristisch-recreatief toegankelijk te maken in harmonie met natuur en bewoners: de ontwakende Waddenkust van Noord-Nederland.

Buro Harro

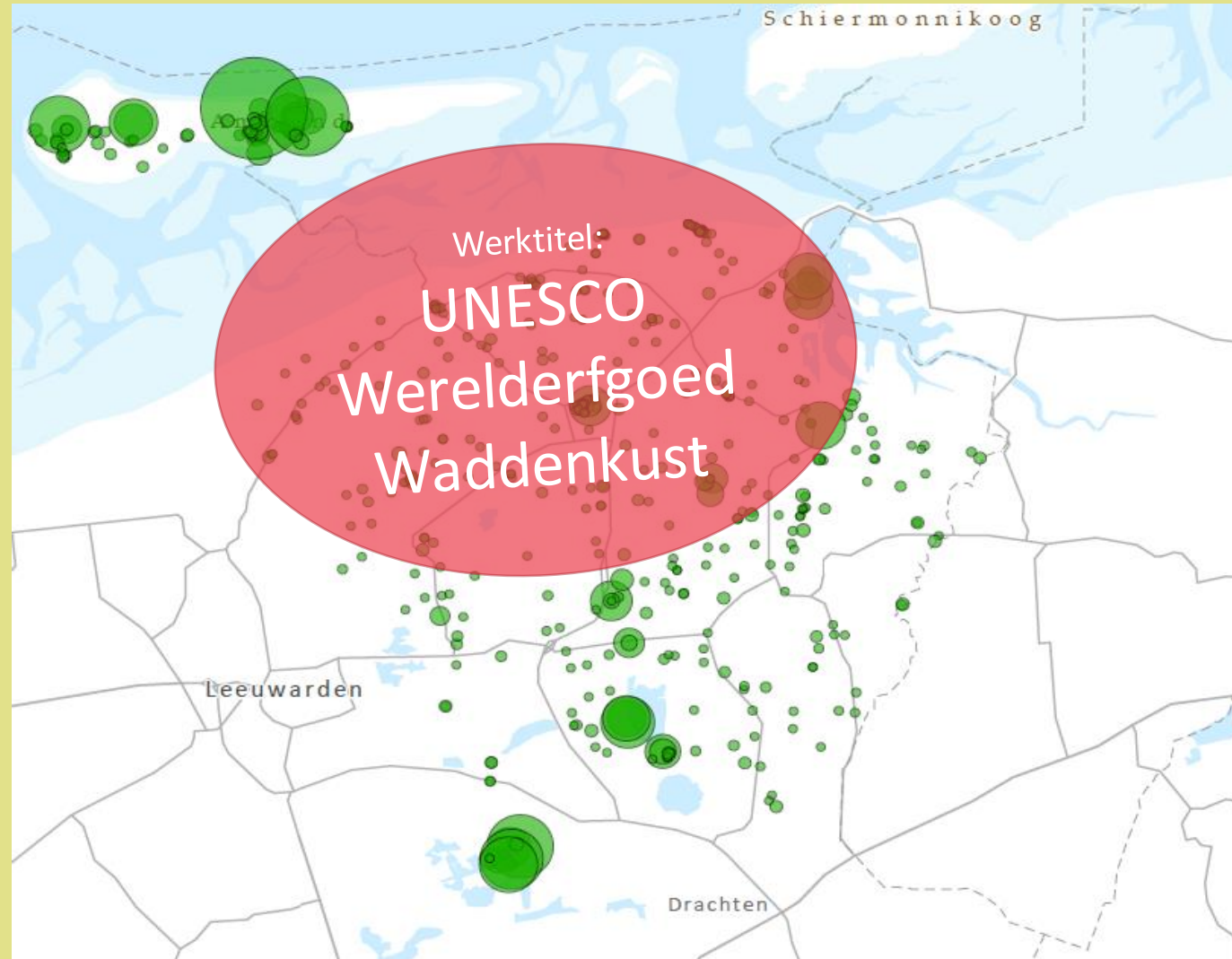
Bestemmingsniveau

Holwerd aan Zee vormt volgens het Uitvoeringskader Waddenkust van het Waddenfonds (2017-2026) een logische bestemming met Lauwersmeer, Dokkum, Schier en Ameland als relatief 'intensief' Waddenkust ontwikkelgebied met recreatieve ruimte.

Holwerd aan Zee is onderdeel van een nieuwe bestemming met een eigen toeristische positionering...

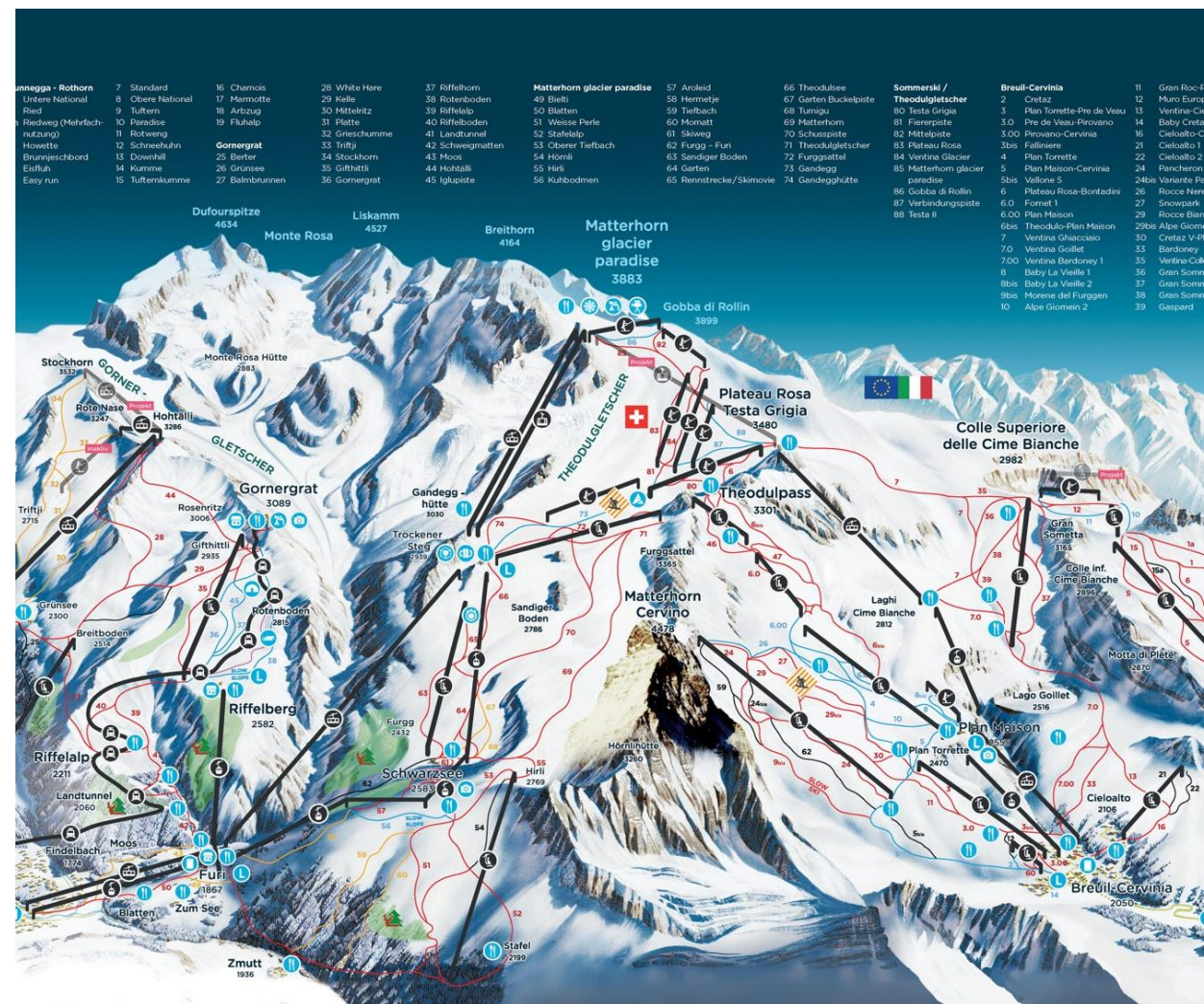
Deze nieuwe bestemming heeft een eigen positionering nodig:

1. met een herkenbare recreatieve identiteit;
2. beleefbaar voor de vier Waddenkust-segmenten;
3. met voldoende kritische massa in omgeving en accommodaties om voor basisreuring te zorgen;
4. met Ameland en Schier als onderdelen van de bestemming.

Dit deel van de Waddenkust is vergelijkbaar met een gevarieerd skigebied

De bestemming 'UNESCO Werelderfgoed Waddenkust' is als een gevarieerd skigebied met meerdere pistes en dorpjes; ieder met zijn eigen karakter. Holwerd aan Zee is net als de andere kernen in het gebied hierin een belangrijk dorp met een eigen karakter en bijpassende pistes, zomer- en winteraanbod.

Bron: <https://nl.bergfex.com/zermatt/panorama/>
Beste skigebied van de Alpen in 2020 met een bijzonder duurzaam profiel

Oorspronkelijke omgeving van de bestemming: deltanatuur in het noorden

De bestemming UNESCO Werelderfgoed Waddenkust is een dynamisch deltagebied. De eeuwenlange sedimentatie en de invloed van zoet water vanuit het land en zout water van de zee door de eb- en vloedwerking gaven het gebied geleidelijk aan zijn eigen karakter met een dooradering van waterstromen, eilanden, rijke flora, fauna en cultuurhistorie. Mensen die gedeelten van het land bebouwden en bewerkten zagen hun oogsten vaak door overstroming verdrinken. Het leven op terpen en eilanden heeft mede de onafhankelijke volks- en handelsaard bepaald.

De bestemming heeft diverse nieuwe verbindingen nodig, zoals een bloemrijke Waddendijk, routes tussen Lauwersoog, Holwerd, de andere kernen zoals Ternaard en Wierum en de Waddeneilanden.

Een bestemming waar in de basis al een divers verblijf aanwezig is...

Dokkum

Esonstad

Camping Lauwersoog

Camping It Dreamlân

Inn Holwerd

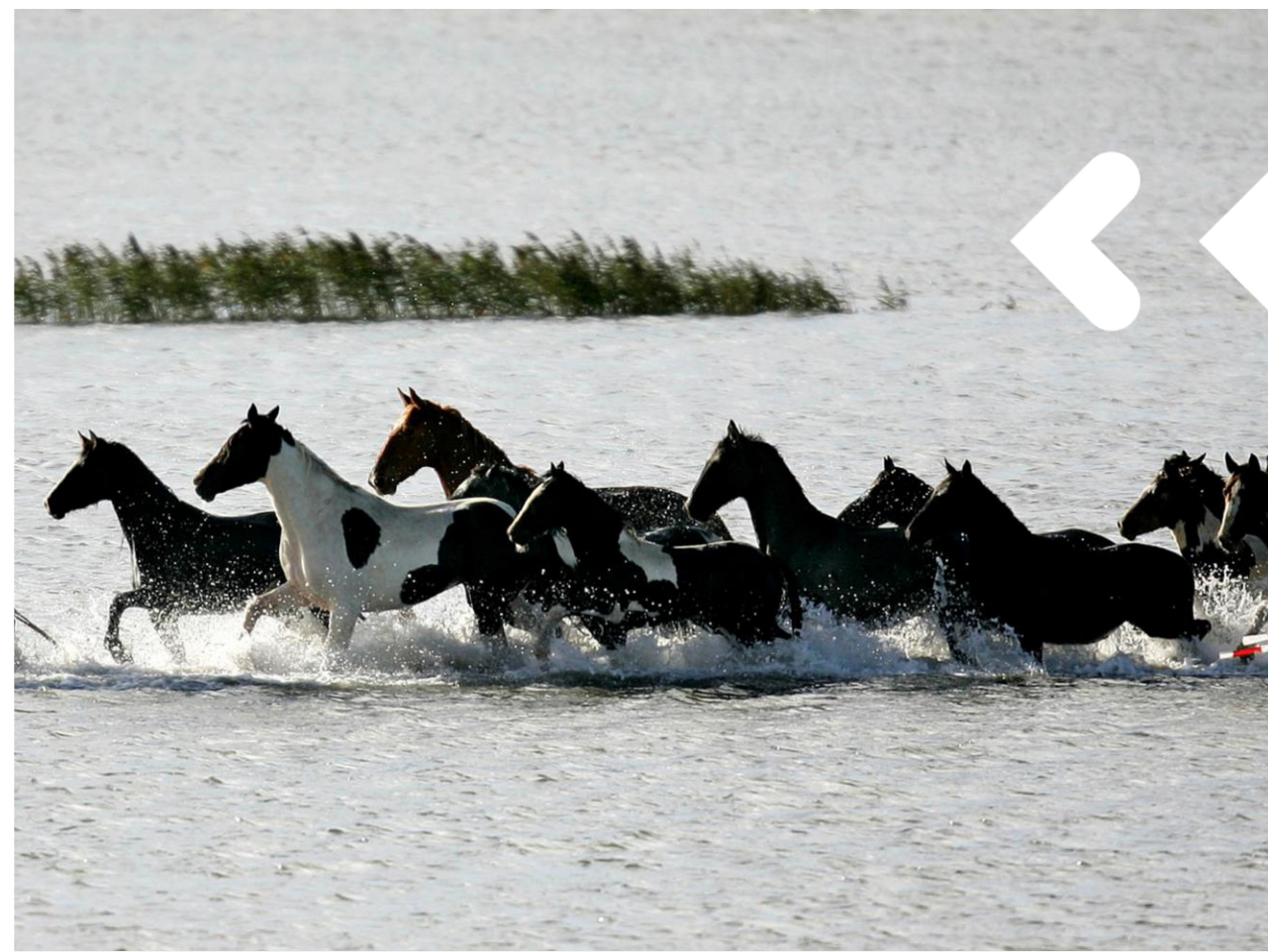
POSITIONERING VAN HOLWERD AAN ZEE

2. Holwerd met haar getijdenmeer is als **expeditie-dorp** aan de Waddenzee het centrum van persoonlijke en unieke Wad-ervaringen waar gasten verbinding vinden met zichzelf, elkaar en de natuur.

Verbinding met natuur

Verbinding met jezelf

Verbinding met elkaar

Verbinding met de majestueuze deltanatuur

Verbinding (her)vinden met jezelf in een pure en inspirerende omgeving

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Verbinden met elkaar in een gastvrije en pure omgeving vol met (cultuur)historie

RECREATIEVE IDENTITEITSDRAGERS

3. Recreatieve identiteitsdragers die de kern van de waddenervaring van Holwerd aan Zee vatten: grazers, vogels, de cultuurhistorische dorpskern en productieve bewoners.

Foto: Laurens Aaij

Grazers: in het wild levende paarden

Foto: natuurlijknoorden.nl
Reddingsactie van 200 dobbepaarden bij Marrum in 2016

Foto: Camargue

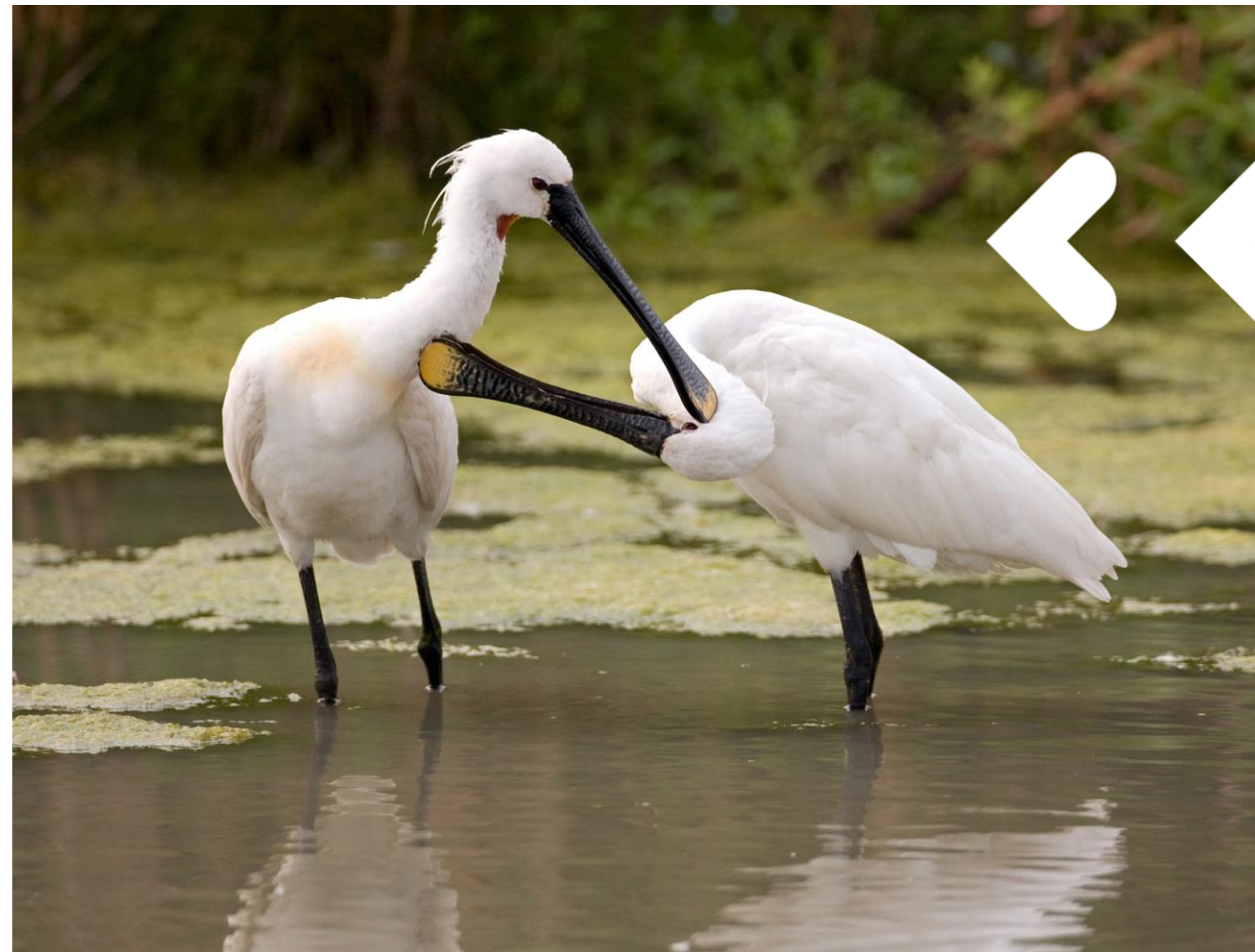

Iconische vogels

De Waddenkust kent een rijkdom aan iconische vogels: de visarend op de trek, de lepelaar, zwermen steltlopers: bonte strandlopers, scholekster, kluten, visdieven, Noordse sterns, Bontbekplevieren....

Foto: Natuurmonumenten

Foeragerende lepelaars

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Foto: natuurmonumenten

Krachtige Zearenden

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Foto's: Cross-wiki upload from nl.wikipedia.org

Fraai cultuurhistorisch centrum in een landelijke omgeving

De toevoeging van de havenkade en de mogelijkheid om het Wad per boot te bereiken vanaf Holwerd aan Zee zorgt voor een extra plus op de positionering. Dit maakt de look&feel van Holwerd aan Zee helemaal compleet. En een havenkade past ook bij een Waddendorp, iets dat ook kenmerkend is voor veel Waddendorpen aan de Duitse en Deense Waddenkust. Een nautische sfeer zorgt voor extra aantrekkingskracht voor het centrum van Holwerd, helemaal met een kleine havenkom op het kaatsveld. Dan is de intuïtieve verbinding met het centrum ook gemakkelijk te maken. Het is waarschijnlijk dat enkele horecagelegenheden zich aan de kade gaan vestigen, en misschien ook wel een petit hotel/royale B&B of fraaie loft-appartementen met uitzicht over het water. De toegenomen aantrekkingskracht van Holwerd aan Zee heeft een (bescheiden) positieve impact op de bezetting. De hoogte van de bestedingen zullen min of meer hetzelfde blijven

Foto: Buro Harro

De havenkade zorgt voor extra magie

Foto's: open atelier RICK Raakt en Pottenbakken met Waddenlei (It Erfskip)

Foto: Glasblazerij Het Quakeltje Exmorra

Foto: Amelandfoto.nl

Productieve bewoners met verrassende winkeltjes, ambachten en Friese kwaliteitsproducten

Foto: Kunstenaarsdorp Pingjum. Clayaway.eu &
<https://kunstachterdijken.nl/kunstprojecten/nieuws/de-grasboot/>

Ateliers en bijzondere kunst in de publieke ruimte

GASTERVARINGEN

4. Expeditie-centrum van persoonlijke en unieke wadden-ervaringen. Fysieke en mentale ervaringen zijn elkaars spiegel.

“In deze maatschappij ligt een grote nadruk op ‘ontdekken wie jij bent’ en jezelf ontwikkelen. Maar het is heel moeilijk om betekenisvol te zijn in je eentje. Juist door de kwetsbare verbinding met de ander ontdekken we wie wij zelf zijn. We krijgen onszelf, via de ander. Door opnieuw te leren om mens te zijn.”

Bron: <https://stressedout.nl/levenslessen-van-de-grote-vlaamse-denkers-dirk-de-wachter-damiaan-denys-paul-verhaeghe/>

Foto: Bob Luijks

Het toeristisch-recreatieve programma van Holwerd aan Zee staat in het teken van reflectie en verbinding

Centrum Holwerd: startpunt van persoonlijke en unieke Wadden-ervaringen

Foto: Booking Dokkum

Ochtend: Wakker worden en ontbijten in een fraaie cultuurhistorische omgeving

Foto Terschelling: <https://www.beleefpilatesbuiten.nl/pilatesweekend>

De dag beginnen met een ontspannen Pilates sessie aan het Wad, onder professionele begeleiding

Daarna een gezonde brunch met heerlijke lokale producten

Klaar voor een stevige wandeling over het Wad

Foto: Ribe, Waddenkust Denemarken (<https://www.wikiwand.com/da/Ribe>)

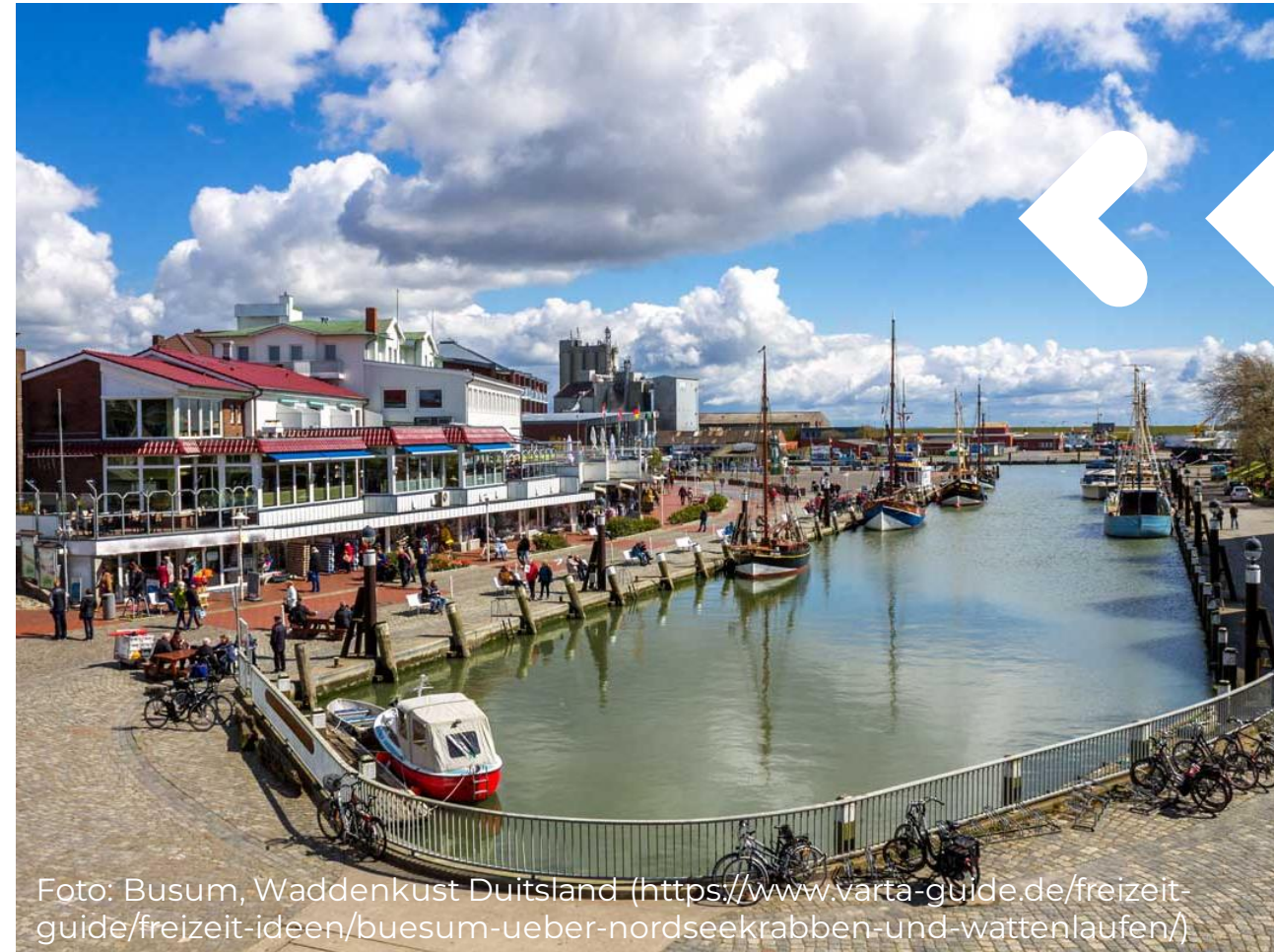

Foto: Busum, Waddenkust Duitsland (<https://www.varta-guide.de/freizeit-guide/freizeit-ideen/buesum-ueber-nordseekrabben-und-wattenlaufen/>)

's-Avonds een heerlijk diner aan de havenkade...

... met een op historische wijze gebrouwen mild ale aan de haard; de ideale tafelmanoot

De dag wordt verwonderend afgesloten met een blik op de dark sky. Zonder het donker kun je de sterren niet zien

Buro Harro

Denk verder aan wandeltochten voor Waddengenieters en -liefhebbers

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Intieme broedeilanden met observatiehutten

Shows van de natuur aanschouwen met een vogelranger

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Leeg

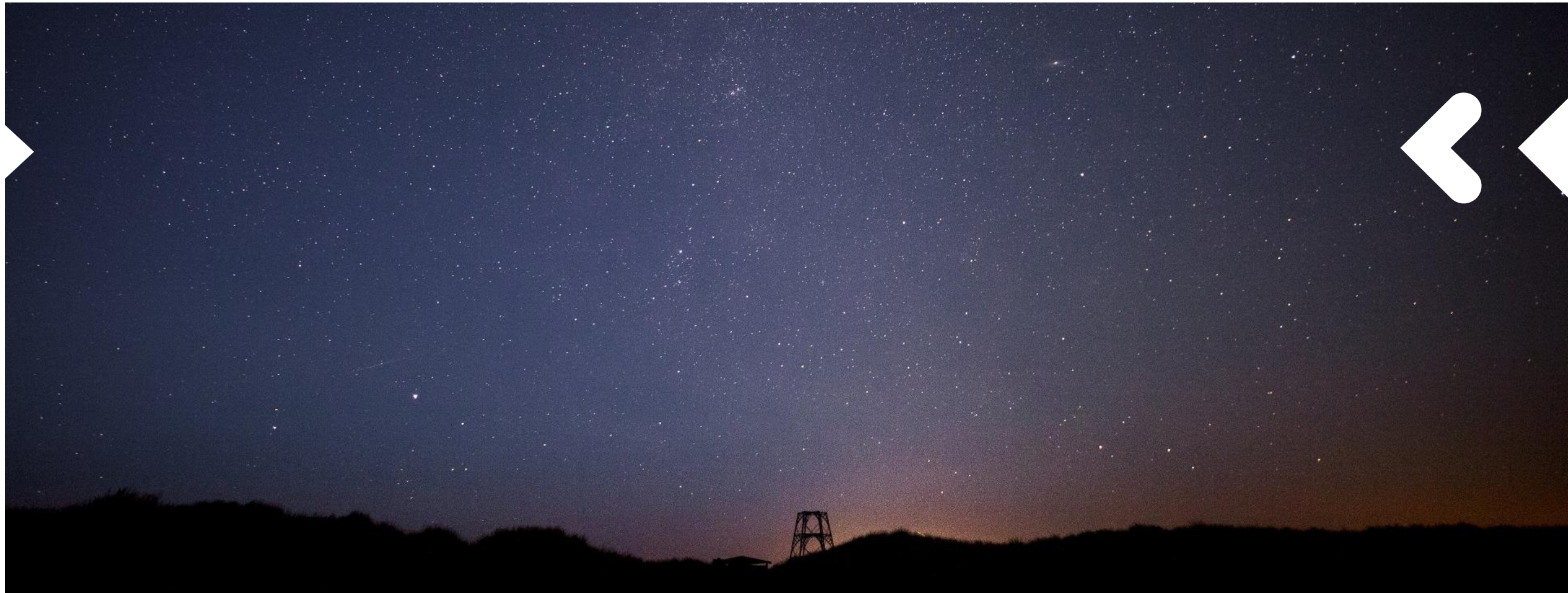

leger

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

leegst

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Magische Wad-nachten

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Foto: Jan Edwin Geertsma en Josse Pietersma

De cultuurhistorie van het Wad delen door nieuw vertelde verhalen over strijd tegen en leven van het water.
Over verdwalen in de mist tijdens het inpolderen van kwelders.

Wadlezen voor Waddenliefhebbers

Foto's: <https://www.wadtodo.nl/nl/beleef-de-wadden/cultuur-op-de-wadden/culinair> en eigen foto

Waddengastronomie: Culinaire proeftuin van de rijke Waddenkust

Avondtocht met verhaal en kampvuur

Wadden-hikes

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Foto's: Schrijvershuisjes op Het Lage Noorden, Marrum

Met ruimte voor de zoektocht naar inspiratie met schrijvers, kunstenaars, filosofen, coaches ...

Foto: <https://www.visitwadden.nl/nl/nieuws/visit-wadden-start-zomercampagne-voel-je-vrij-op-de-wadden>

... en managers/bestuurders

Foto: <https://www.happinez.nl/mooie-wereld/zo-magisch-is-het-waddengebied-en-perfect-voor-een-retraite/>

Genieten van een stilte weekend of Wadden-retraite

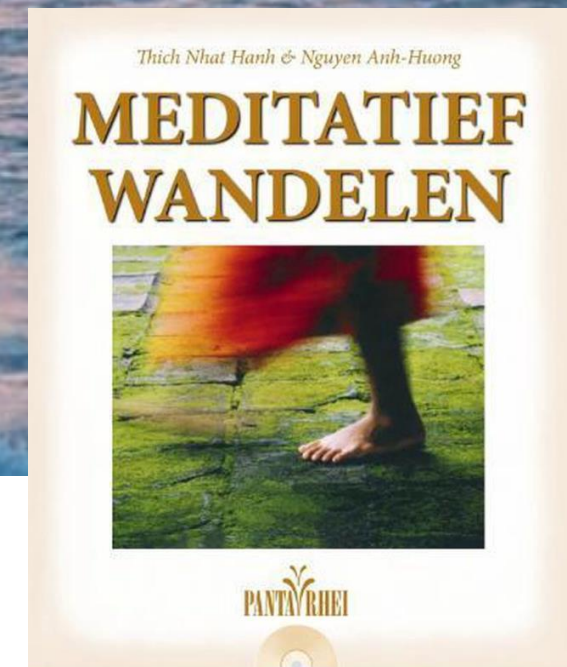
TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Meditatief wandelen, alle ruimte voor contemplatie

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

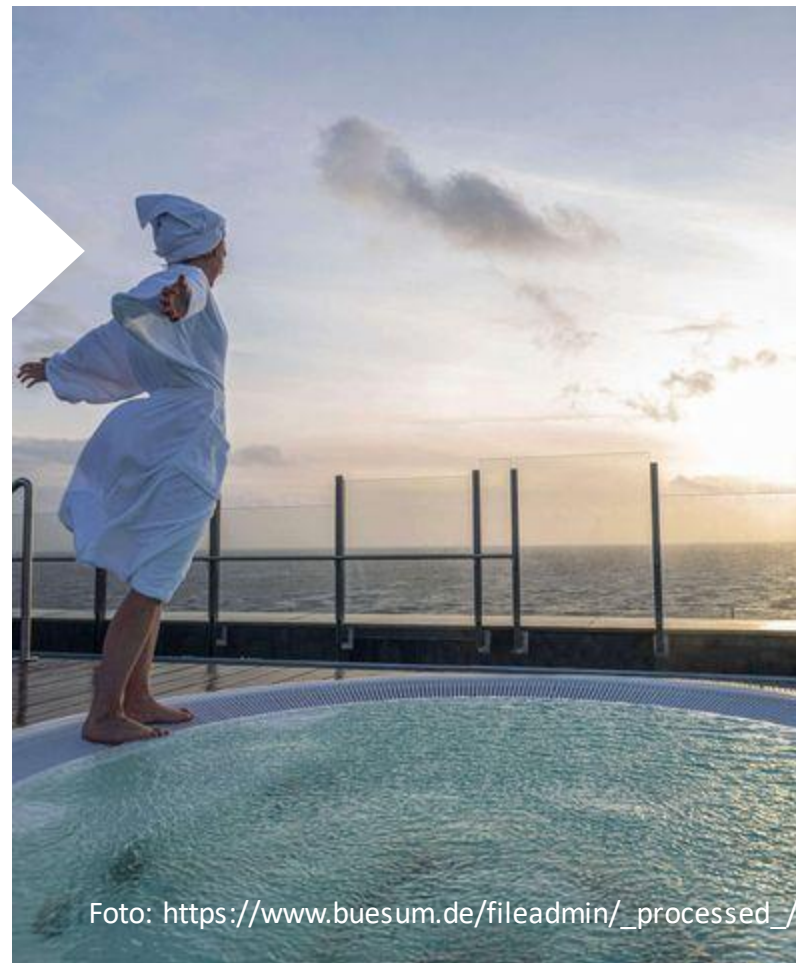
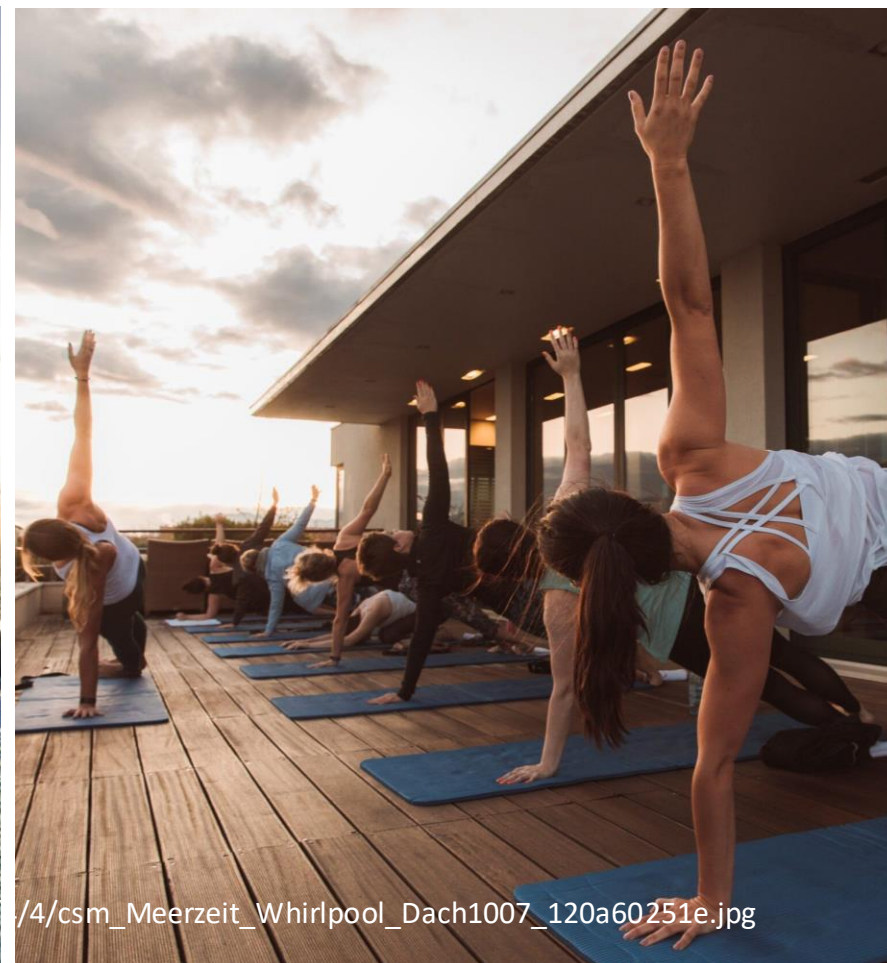

Foto: https://www.buesum.de/fileadmin/_processed_/4/csm_Meerzeit_Whirlpool_Dach1007_120a60251e.jpg

Kleinschalige wellness en retraits. Tot bezinning komen in het grootste modderbad van Europa

UITGANGSPUNTEN VOOR PROGRAMMA

5. Uitgangspunten voor
jaarrond toeristisch-recreatief
programma

UITGANGSPUNTEN VOOR EEN JAARROND TOERISTISCH-RECREATIEF PROGRAMMA

Holwerd aan Zee positioneert zich met zijn getijdenmeer jaarrond als icoon van de internationale Waddenkust en als dominosteen van de UNESCO Werelderfgoed-Waddenkust in Noord-Nederland (met Lauwersoog-Dokkum-Ameland-Schier). Om de jaarrond aantrekkelijke bestemming Holwerd aan Zee hierbinnen te ontwikkelen kan worden geleerd van natuurlijke ecosystemen. Natuurlijke ecosystemen reiken ons drie principes aan die Holwerd aan Zee kan toepassen en samen met het menselijk handelen gericht op de lange termijn, vormen deze principes de vier uitgangspunten voor de toeristisch-recreatieve bestemmingsontwikkeling van Holwerd aan Zee:

- 1. Diversiteit:** binnen de keuze om de UNESCO Werelderfgoed Waddenkust beleefbaar en dus alle belevenissen aan het thema Wad te verbinden, vormt Holwerd aan Zee een iconische bouwsteen met diverse persoonlijke belevenissen voor bewust levende Wadden-doelgroepen. Multifunctionele voorzieningen versterken de diversiteit (denk aan het skigebied als diverse bestemming).
- 2. Verbonden:** zorg voor verbonden activiteiten en functies en een sterk, intiem cluster in het centrum met de havenkade van Holwerd. Belangrijk is ook een duidelijk weekprogramma aan excursies en kleinschalige events. Dit principe betekent ook dat er uitstekende verbindingen moeten zijn voor bijvoorbeeld: OV, fietsers/e-bikes, wandelaars, paardenliefhebbers, Wadvaarders en Amelandbezoekers. En uitstekende verbindingen tussen Holwerd en de grotere bestemming UNESCO Werelderfgoed Waddenkust (zie Holwerd aan

Zee als piste verbonden met een groter skigebied).

- 3. Draagkrachtig:** het toeristisch-recreatieve programma moet voor voldoende basis-reuring en kritische massa zorgen en passend zijn bij de aard en schaal van de iconische gebiedsontwikkeling. Daarom is het belangrijk om ondernemers en actieve bewoners in een vroegtijdig stadium te betrekken bij het invullen van kansen en productontwikkeling.
- 4. Menselijk handelen:** keuze voor identiteitsdragers die de herkenbaarheid van de bestemming laden. Denk aan paarden, iconische vogels als de lepelaar en zeearend en de dorpskern Holwerd met productieve en creatieve bewoners. In de toekomst zou ook de culinaire Wadden-ervaring tot identiteitsdrager kunnen doorontwikkelen. Maar dat vergt nog intensief ontwikkel-pad in en rondom Holwerd. Het draait bij dit principe vooral om participerende bewoners die op maat *hun* gastvrije Wadden-avontuur bieden. Ieder zijn eigen avontuurlijke Waddenkust-beleving wordt hier mogelijk gemaakt.

VERTALING NAAR HET TOERISTISCH-RECREATIEVE PROGRAMMA VAN HOLWERD AAN ZEE

Voor het toeristisch-recreatieve programma van Holwerd aan Zee betekent dit concreet dat ontwikkelingen plaatsvinden langs de volgende lijnen:

1. Het centrum met de havenkade van Holwerd vormen het intieme expeditie-centrum van alle persoonlijke en unieke activiteiten
2. Logies met een relatief lage q (hoeveelheid) en hoge q (kwaliteit) zorgen voor draagkracht, een iconische reputatie en een rijke diversiteit. Voor ieder motief en type verblijfsgast die past in de doelgroep is er een type bed: van camper en camping tot hotel, lodge of B&B.
3. Logies met architectuur zoals de natuur zou ontwerpen en bouwen:
  - ▶ Stoere, geïndividualiseerde lodges
  - ▶ Duurzaam Waddenzeehotel, iconisch én introvert gesitueerd en vormgegeven
  - ▶ Karaktervolle logies in bosrijke randen
  - ▶ Een retraite met breed bezinningsprogramma
4. Participerende bewoners

Deze vier ontwikkelijnen worden hierna verder uitgewerkt.

Foto
van Ribe
marken
(via
for.nl)

Centrum als huiskamer en startpunt van expedities

Het dorpscentrum is de centrale plek waar mensen willen zijn. Hier ontstaat concentratie van voorzieningen en reuring met voldoende kritische massa. Hier valt iets te eten, je ziet en ontmoet anderen, kunt er een gepersonaliseerde excursie boeken, even lekker zitten en dingen lezen over het Wad.

1 / 4 – Het centrum van Holwerd vormt het intieme hart en startpunt van persoonlijke expedities

In het intieme centrum ontmoet je gelijkgestemden

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

Je vindt leuke winkeltjes waar je het Wad proeft, voelt, ziet en ruikt

Foto: De Haven Club Oud Loosdrecht

Foto: schaatsen.nl

Foto: Buro Harro

De havenkade biedt kansen voor ondernemers, bewoners en bezoekers

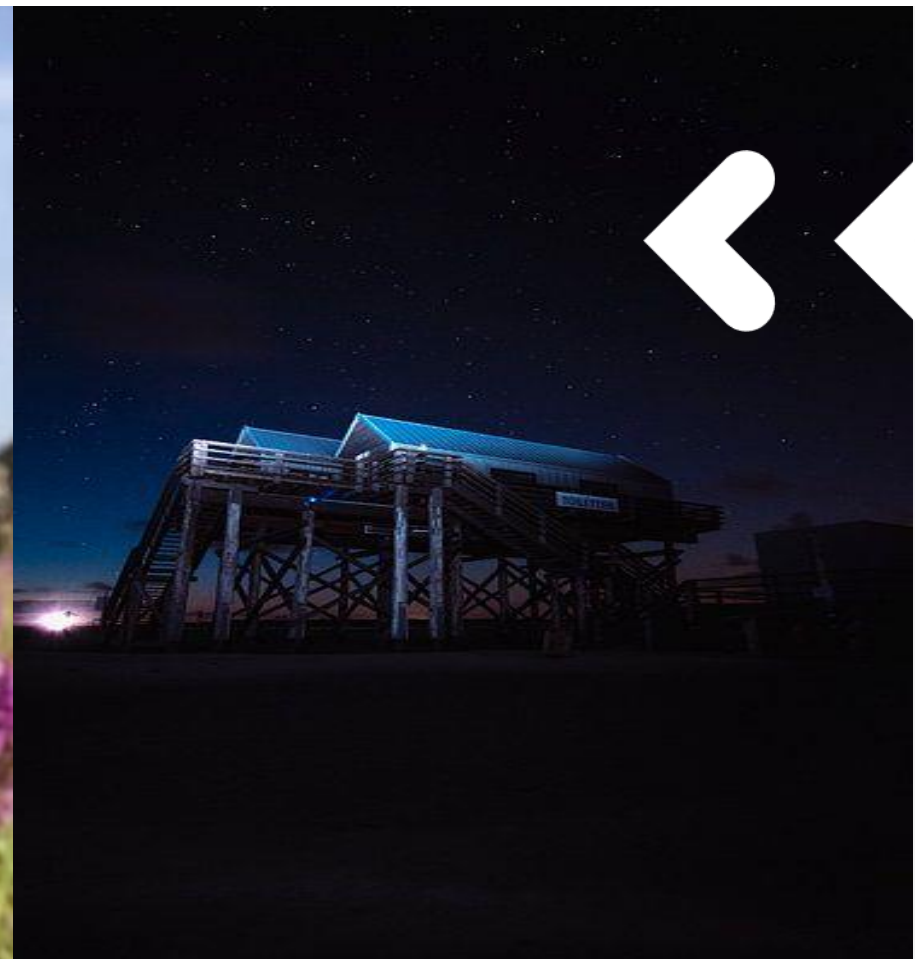
Pier. Ten aanzien van de rol en functie van de pier lijkt het voorlopig noodzakelijk om het Ameland-transferium op de huidige locatie te behouden en niet te verschuiven naar bijvoorbeeld de rand van dorp Holwerd: Het zou de sfeer en intimiteit van Holwerd juist verstoren.

- “700.000 bezoekers met bagage krijg je nauwelijks vanuit een terminal in Holwerd naar de boot op de pier”, aldus Wagenborg. Dit zou een enorme logistieke uitdaging betekenen en een irritatiefactor voor bezoekers.
- Waddenkust-doelgroepen in Holwerd aan Zee matchen over het algemeen niet met de hoofddoelgroepen van Ameland.
- Op termijn vinden er veel innovaties en veranderingen plaats in het goederen- en personenvervoer van en naar Ameland. In de toekomst zullen er mogelijk meer sneldiensten komen, zal er vaker sprake zijn van getijdevaren en goederenoverslag vindt dan meer plaats aan de wal.
- De pier vormt nu een ruimtelijke dissonant in de positionering. De belevingskwaliteit van de pier zal hoe dan ook sterk moeten verbeteren.

Regelwerk. Ten aanzien van de investering in het regelwerk tussen de Waddenzee en het getijdenmeer van Holwerd geldt dat dit gebiedsconcept uitgaat van Holwerd als expeditiecentrum aan de Waddenzee tussen Harlingen en Lauwersoog. Dit centrum zorgt voor reuring en dynamiek, ondernemerschap en onvoorziene spin-off effecten. Tegelijk vergt het regelwerk (doorbaar of niet) nu voor een majeure maatschappelijke investering die vanuit een visionaire en lange termijn horizon van generaties genomen moet worden.

Foto: Grevelingenstrand

2 / 4 – Logies met een lage q (hoeveelheid), hoge q (kwaliteit) zorgen voor draagkracht, iconische reputatie en een divers aanbod

Foto's: Grevelingenstrand

Foto: Studio Puisto

Foto: Studio Puisto

Foto: panoramaglasslodge.com

3 / 4 – Architectuur zoals de natuur zou ontwerpen en bouwen (aard en schaal) – denk aan stoere en geïndividualiseerde lodges in het getijdenmeer

Foto: <https://mastersexpo.com/klimaatneutraal-hotel/>

3 / 4 – Duurzaam Waddenzeehotel iconisch én introvert gesitueerd en vormgegeven

Toegankelijkheid als randvoorwaarde programma-mix

- Accommodatie-inrichting met bijv. flexibele wanden. Zo hoeven woningen niet perse groter, maar zijn ze wel beschikbaar voor mensen met een beperking.
- In de horeca een sterk besef sterk dat mensen met een beperking ook een avondje uit willen. Dit vergt naast gastvrijheid ook kennis en kunde.
- Wandel- en fietspaden geschikt voor mensen met een beperking, zoals speciale routes voor mensen die visueel beperkt zijn en/of minder goed ter been.

Foto: <https://www.itfryskegea.nl/in-de-natuur/mindervaliden/>

3 / 4 – En toegankelijk voor mensen met een fysieke beperking

Holwerd kan 'vandaag' al beginnen met het zijn van een Werelderfgoed Waddenexpeditie-dorp. Het is van belang om organisch een toeristisch-recreatief groeimodel te volgen. In de komende fase is het van belang dat er een positieve flow bij kleine ondernemers, productieve bewoners en de overheid ontstaat. Gezamenlijk zien ze kansen en beginnen samen te werken. Zo komen de organisatorische basisvoorwaarden van een bestemming tot stand: routes, marketing en een coöperatie. Ook wordt gewerkt aan gezamenlijke productontwikkeling tussen ondernemers. En zo ontstaat een beweging naar de noodzakelijke kritische massa om een basis-reuring in het gebied tot stand te brengen. Het gebied is hierbij zelf aan zet met participerende bewoners en ondernemers als:

- Sterrengids (dark sky)
- Rangers
- Vogelaar en wandelgids
- Verhalenvertellers
- Instructrices voor yoga, Pilates, mindfulness en retraites
- Producenten-aanbieders van verse en culinaire Waddenkust-producten (boerderijwinkels, vers van het land)
- Restaurants die met streekproducten koken
- Verkoop van Wadloop-accessoires en functionele buitensport innovaties
- Ontbijt en lunches door bakker uit de buurt
- Logies-gastheren en -vrouwen

4 / 4 – Participerende en productieve bewoners die eigenaar zijn van de bestemming

Daardoor voelt een bezoeker zich gelijk thuis en welkom in Holwerd aan Zee. Bezoekers zijn onderdeel van de leefgemeenschap, dompelen zich onder in de lokale cultuur en dragen met hun bezoek bij aan een mooiere leefomgeving. Inwoners en bezoekers vormen samen de *Mienskip* van Holwerd aan Zee. Als bezoeker doe je dus gewoon mee. In het kunstatelier, de kleibakkerij/potterij. Je doet ook mee aan de lokale gebruiken van ontspannen aan het wad. En uiteraard goed en eerlijk eten. Bezoekers weten dat van iedere uitgegeven euro een deel terugvloeit in de bestemming. Ze bouwen dus mee aan een unieke bestemming. Misschien wel een beetje een bestemming van ons allemaal. Want je kunt als bezoeker ook gewoon mee investeren in coöperatieve crowdfunding-projecten op het gebied van natuurbescherming, kunst en cultuurhistorisch erfgoed.

Kunstproject Holwerd gerealiseerd door middel van crowdfunding

4 / 4 – Participerende en productieve bewoners die eigenaar zijn van de bestemming

5

Uitwerking in toeristisch-recreatief programma

INLEIDING: TOERISTISCH-RECREATIEF PROGRAMMA

Een uitgekiend toeristisch-recreatief programma is nodig om de juiste doelgroepen aan te trekken en daarmee de sociaaleconomische ambities van Holwerd aan Zee waar te maken. Dit is een belangrijke randvoorwaarde om Holwerd aan Zee door te ontwikkelen tot een jaarrond iconisch en duurzaam Wadden-expeditie dorp aan de Waddenzee met aantrekkingskracht op (inter)nationale bezoekers. Hierbij is het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de natuurlijke en cultuurhistorische omgeving de belangrijkste bezoekaangelegenheid is en blijft. En dat het logies en dag-recreatieve aanbod voldoende aansluiten op deze omgevings- en landschapsbeleving. Dat kan door puurheid, authenticiteit, duurzaamheid en gastvrijheid te accentueren, waar de doelgroep op zoek naar zingeving, reflectie en rust goed tot haar recht komt.

Een samenhangende toeristisch-recreatieve programma-mix is dus afgeleid van de natuurlijke en cultuurhistorische omgeving waarvoor bezoekers naar Holwerd aan Zee komen. Dit programma is essentieel om de ambities waar te maken. We maken onderscheid tussen logiesaccommodaties en dagrecreatieve voorzieningen. De programma-mix is gebaseerd op de marktverkenning die we uitvoerden (september-oktober 2022) onder investeerders, ontwikkelaars, exploitanten, bouwers en ons onderzoek naar de samenhang tussen het aantal toeristische bedden en een passend voorzieningenaanbod (juni, 2022).

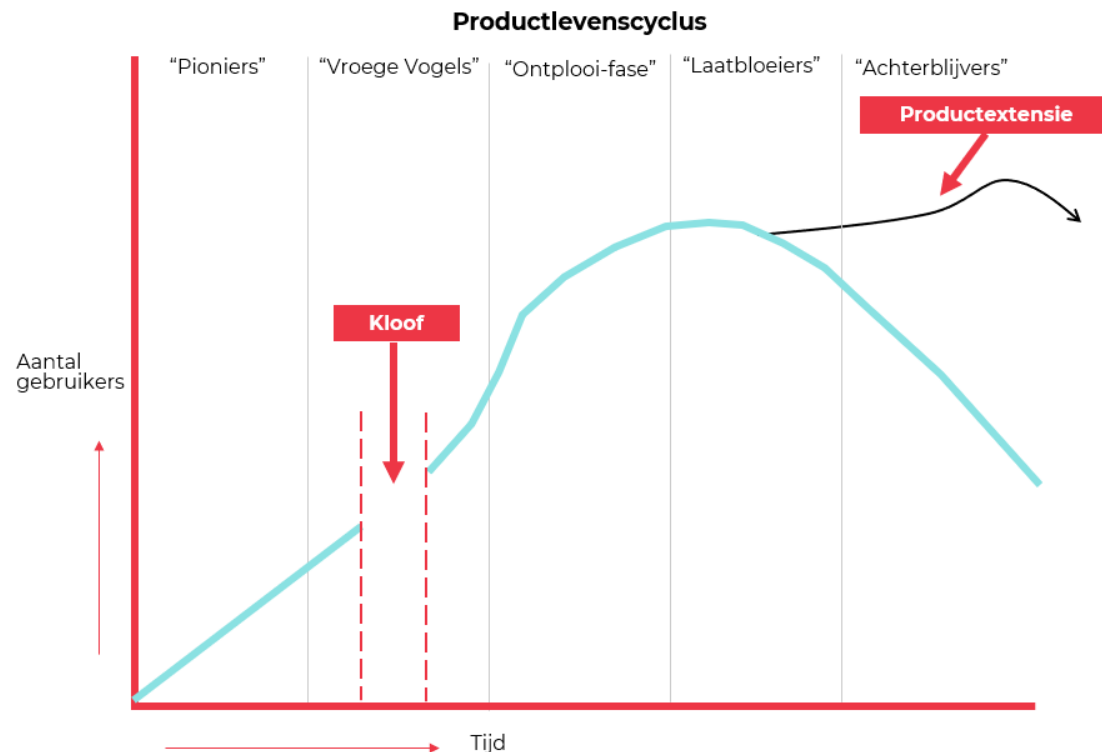
De programma-mix zal in fasen gerealiseerd moeten worden. Op de korte termijn zijn circa 700 extra bedden (ofwel circa 150-200 verhuurbare

eenheden) nodig. Het is namelijk belangrijk dat er voldoende basisreuring ontstaat en dat investeerders en ondernemers instappen. De kloof moet gedicht worden van toerisme als pionierende markt naar een zelfbewust cluster waar ondernemers, inwoners en natuur van profiteren. Op de lange termijn zijn nog eens 1.000 extra bedden (ofwel circa 250 verhuurbare eenheden) nodig om blijvend in een volwassen toeristische markt te kunnen meedraaien met een passend en robuust voorzieningenpakket.

Om dit voor elkaar te krijgen stellen we een gefaseerde en organische ontwikkeling voor, die bestaat uit vijf fases. Elke fase heeft zijn eigen bijpassende programma-mix, zowel kwalitatief als kwantitatief. Deze sluit aan bij de wensen en behoeften van de doelgroep en bewoners in de betreffende fase. Op de volgende pagina's wordt dit verder uitgewerkt.

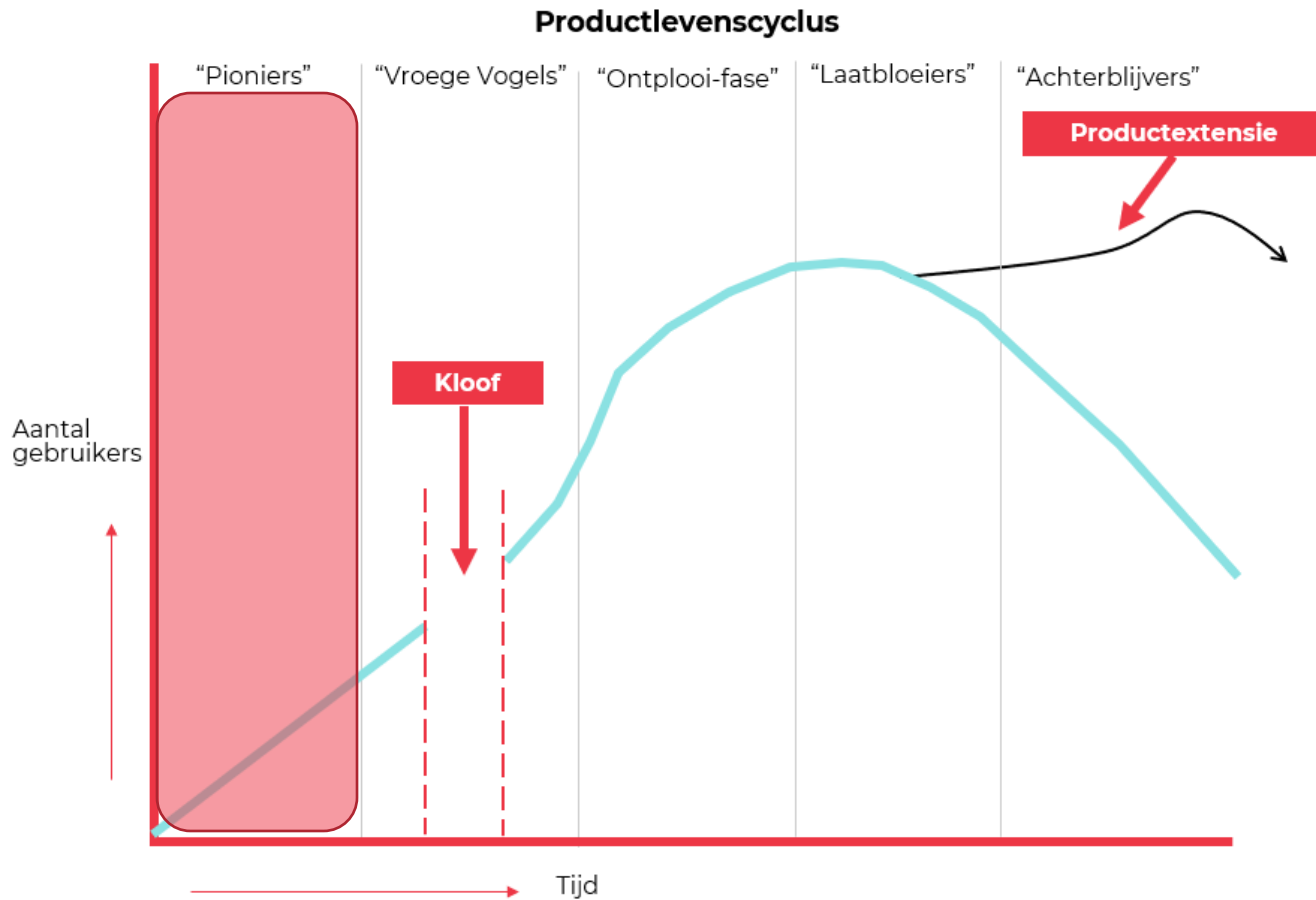
Vanuit recreatief-toeristisch oogpunt is het einddoel van Holwerd aan Zee een florerende, toeristisch-recreatieve kern te worden met het bijbehorend pakket aan logies, voorzieningen en dagrecreatie, opererend in een volwassen toeristisch-recreatieve markt. Er gaat echter een flink aantal jaren overheen voordat dit bereikt is. Verschillende ontwikkelfasen worden organisch doorlopen. Elke fase spreekt zijn eigen doelgroepen aan, en heeft een uitgekiend programma nodig. De ontwikkeling van een toeristisch-recreatief product doorloopt doorgaans de volgende 5 fasen:¹

1. **De pioniersfase:** In deze fase is er weinig aanbod en daarmee ook nauwelijks vraag. Desondanks is er wel een aantal toeristische parels actief in de regio, mede geïnspireerd door potentie van Holwerd aan Zee. Zij ontginnen de regio toeristisch. Deze pionierende aanbieders spreken een specifiek (niche) publiek aan. De schaal is beperkt, maar deze ondernemers bewijzen dat er wel degelijk toeristische potentie aanwezig is. De toeristische spin-off is vooralsnog zeer beperkt.
2. **De 'vroege vogel' fase:** In deze fase is het essentieel dat de kloof gedicht wordt door de aanleg van het getijdenmeer. Door gerichte acquisitie begeven zich de eerste en passende toeristische investeerders-ondernemers op de markt. Ze bieden een kwalitatief hoogwaardig product aan, gericht op een mix aan doelgroepen. Zo kan er voldoende schaal gecreëerd worden om de slag te maken van enkele solitair opererende ondernemers naar een volwaardig toeristisch totaalproduct inclusief een variatie aan vermaak, logies en horeca. De doelgroep bestaat nog steeds uit bezoekers die vanuit oprechte interesse Holwerd aan Zee willen bezoeken.
3. **De 'ontplooi' fase:** Externe investeerders melden zich op de markt. De schaal neemt verder toe, en Holwerd aan Zee wordt steeds meer ontdekt door bezoekers die eerst bewezen wil hebben dat het product werkt, o.a. uit de mond van vrienden/familie die er al geweest zijn. Het is belangrijk in deze fase erop toe te zien dat nieuwe ontwikkelingen passen bij de positionering en het DNA van Holwerd aan Zee.
- 4.-5. **De laatbloeiers en de achterblijvers fasen:** De laatbloeiers gaan pas op iets nieuws over, als al velen hen zijn voorgegaan. Ze moeten echt over de streep worden getrokken door verhalen van bekenden en familie die Holwerd aan Zee reeds hebben bezocht. Ook dient er een uitgekiend programma aan dag, verblijf en retail opties te zijn voordat deze groep naar Holwerd komt. Dit is vaak het moment dat opnieuw moet worden ingezet op innovatie.

Gefaseerde ontwikkeling

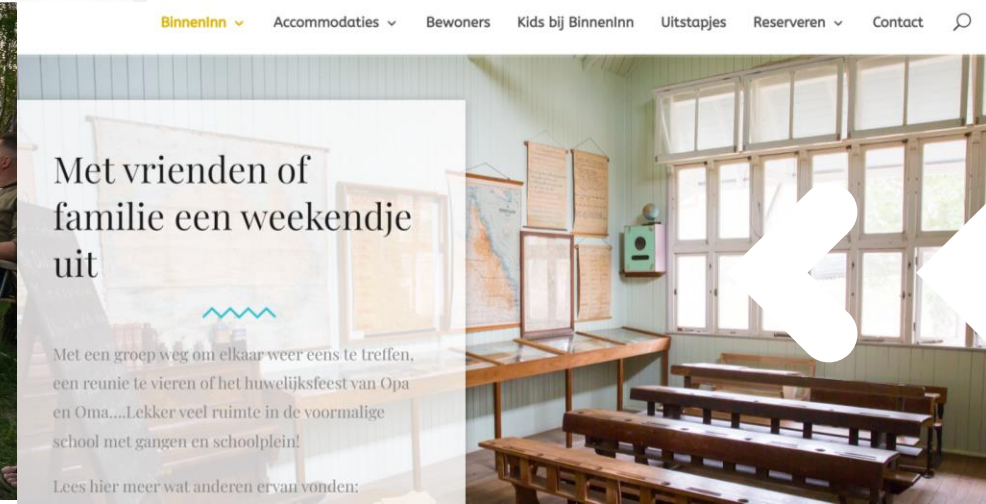
1. Productlevenscyclus is mede vormgegeven op basis van de input uit de marktverkenning en het onderzoek naar de bedden-mix in Holwerd aan Zee.

Wat is er:

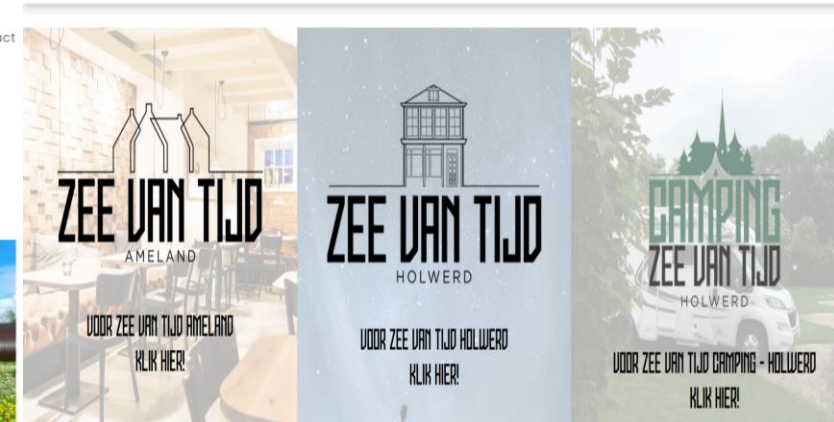
- Inspirerend en visionair ondernemerschap
- Kleinschalig, bijzonder aanbod met hoogwaardige eigen vraag
- Hoge kwaliteit, met bovenregionale uitstraling
- Genoeg voorbeelden te vinden in de regio
- In Holwerd is met Zee van Tijd een ondernemer actief die laat zien dat er vruchtbare grond is
- Logies: Ca. 400 bedden (reeds aanwezig, deels seizoensgebonden op campings)
- Dagactiviteiten: Kleinschalig, vaak met een incidenteel karakter
- Retail: Toerisme in de pioniersfase is te kleinschalig voor retailers om hier een boterham mee te verdienen

De pioniersfase is inmiddels bijna achter de rug

Het Lage Noorden Kunst Verblijf Bezoek Nieuws Agenda Contact

SCHRIJVERS HUISJES

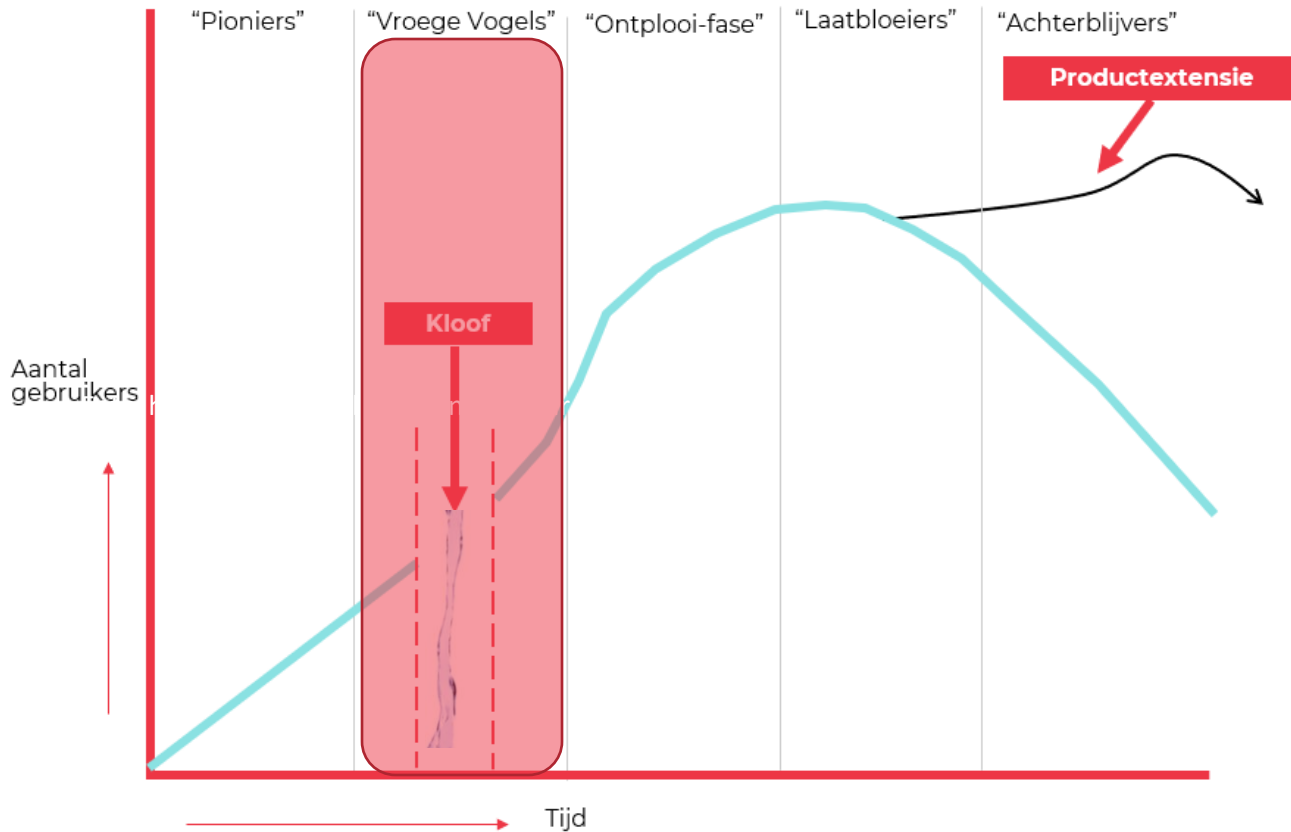

De pioniersfase is inmiddels bijna achter de rug

Het Lage Noorden, Marrum
The Friezinn, Westhoek
Het Binnenin, Metslawier
Zee van Tijd, Holwerd

Productlevenscyclus

Wat is er nodig naast de komst van het getijdenmeer:

- In deze fase starten met logies en dagrecreatie-expedities. Hier gericht op acquireren. Afgeleid ontspringen de eerste horeca en retail-ontwikkelingen in het dorp
- Logies: Ca. 700 extra bedden. Bijzonder verblijfsaanbod met 'hoge q, lage q'. Denk aan karaktervolle logies in de bosrijke randen van Holwerd, stoere geïndividualiseerde Waddenlodges in het (getijden)meer, een duurzaam Waddenzee-hotel en een retraite (zie volgende pagina)
- Dagactiviteiten: Gevarieerd dagaanbod (incl. expeditie-centrum) om de regionale markt te bedienen en met voldoende kritische massa. Vanuit dit centrum worden dagelijks allerlei expedities georganiseerd (zie volgende pagina)
- Retail: met gevarieerde inkomstenbronnen (online, thuismarkt, verblijfsmarkt). Denk ook aan onverwachte brandstores die passen bij de regio, die voortkomen uit de regio en met een hoge reputatie

Nu is het zaak de kloof te overbruggen en de 'vroege vogels' aan te trekken

DE KLOOF OVERBRUGGEN: LOGIES

Logiesaccommodaties

Een samengesteld logiesprogramma zorgt voor kritische massa, basisreuring en draagvlak voor de voorzieningen in Holwerd. Met als ontwerpuitgangspunt: architectuur zoals natuur zou ontwerpen en bouwen worden de volgende extra toe te voegen logiesaccommodaties voorgesteld:

- › Circa 30 geïndividualiseerde, circulaire lodges met ongeveer 200 bedden in en aan het getijdenmeer die jaarrond verhuurd worden. Dit kunnen lodges zijn op palen, met een steiger en omringd door slik, water en natuur. In een aanbodmix variërend van 2, 4, 6 pers. en enkele 12-16 persoons lodges gesitueerd en op extensieve wijze verweven in 5-6 hectare natuurgebied. Deze aantallen zijn nodig om het geheel exploitabel te maken en om een minimale basis-reuring te realiseren. Referentie in Nederland die momenteel het meest in de buurt komt is Grevelingenstrand aan de Brouwersdam, al zou de ontwikkeling in Holwerd nog minder resort-achtig van opzet moeten zijn.
- › Duurzaam Waddenzeehotel, iconisch én introvert gesitueerd en vormgegeven, met 30-50 kamers (circa 2.000-2.700 m² vloeroppervlakte) en ongeveer 100 bedden. De situering onderstreept de iconische waarde van het hotel evenals de beleving van de bijzondere waarden van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee. In een ontwerpopgave kan gedacht worden in de richting van een introvert, circulair, drijvend vormgegeven Waddenzeehotel dat meebeweegt op het tij. Of bijvoorbeeld het eerste panoramische dijkhotel van de Waddenkust dat de Waddenzee visueel en cultureel met het getijdenmeer van Holwerd verbindt. Als het hotel gerealiseerd wordt op de dijk of de pier, dan moeten er wel goede verbindingen zijn met de kern Holwerd. Dit kan door bijvoorbeeld beperkte voorzieningen aan te bieden in het hotel, of juist services vanuit de kern (denk aan ontbijtservice) aan te bieden.

- › Enkele (stoere, authentieke en romantische) loft-appartementen met uitzicht over het getijdenmeer. Denk aan 12 appartementen met ongeveer 50 bedden.
- › Kleinschalige logiesfuncties in de kern Holwerd zoals diverse erfgoedlogies: B&B's en appartementen in/achter/boven beeldbepalende woningen, liefst in het centrum of met uitzicht over het water aan de havenkade. In totaal zou dit ongeveer gaan om ca. 50 extra bedden.
- › Een retraite met centrale voorziening voor cursussen, filosofie, stilteweken, yoga en andere vormen van bezinning. In de vorm van individuele hotel-achtige cubes of lodges met ca. 25 2-persoons bedden.
- › Als aanvullende satelliet van Holwerd aan Zee lodging aan de zuidelijke rand van Holwerd in beschutte en bos-park omgeving. Denk in totaal aan 40 eenheden met ongeveer 200 bedden.

Concluderend

Bij elkaar betreft dit circa 700 extra toe te voegen bedden. Met een bezetting van 60% betekent dat ruim 150.000 toeristische overnachtingen op jaarbasis (is gemiddeld ruim 400 personen per dag). De marktverkenning die is uitgevoerd (november 2022) laat zien dat logiesondernemers veel potentie zien in de komst van het getijdenmeer, met de iconische natuurontwikkeling, dark sky's en de kansen om Holwerd aan de Waddenzee toeristisch-recreatief te benutten als authentieke plek. In de praktijk betekent dit dat ze gelijk op willen lopen: de ontwikkeling van het getijdenmeer, natuurontwikkeling én de start van een logiesprogramma met afgeleid activiteiten. Een offensieve strategie geniet dus de voorkeur.

DE KLOOF OVERBRUGGEN: DAGRECREATIE & RETAIL

Dagrecreatie en voorzieningen gericht op een basis-reuring

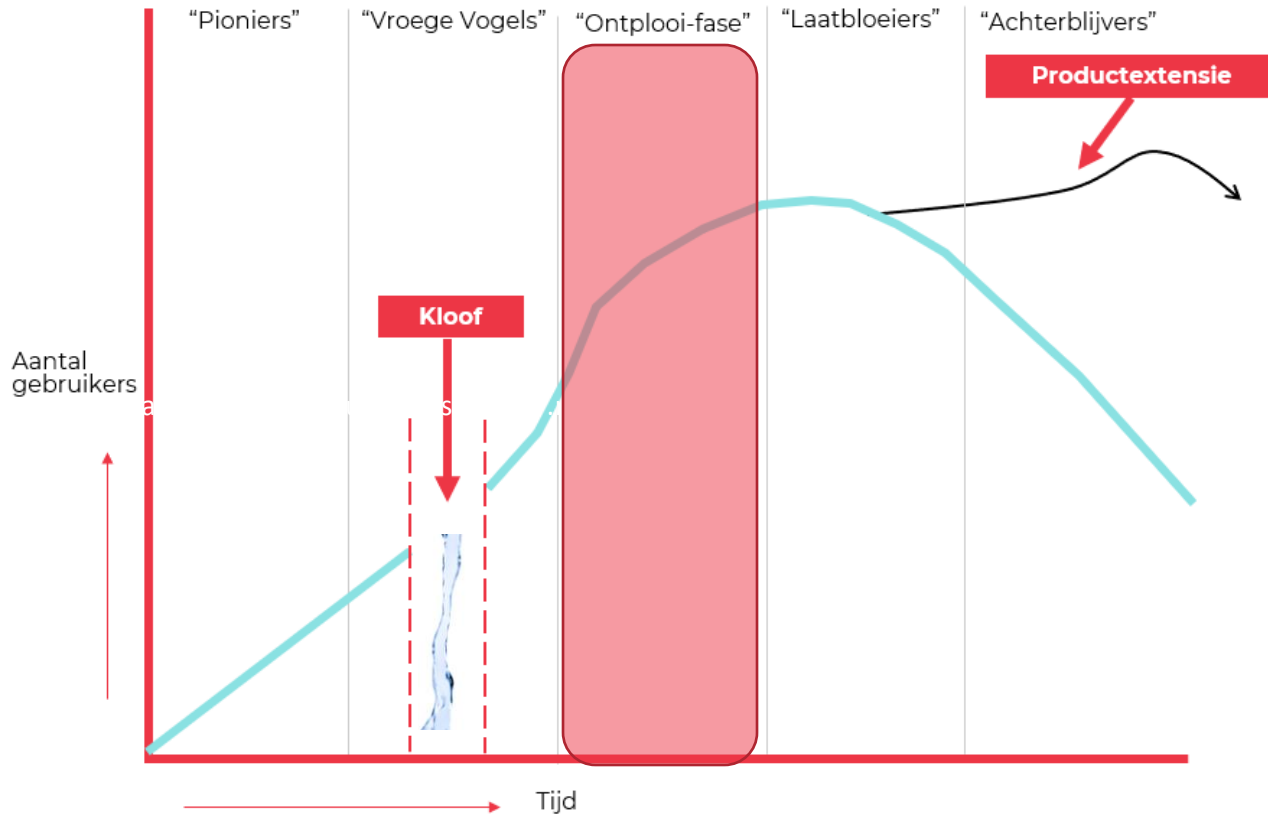
- › Dagelijks vinden er in het streefbeeld zo'n 10 tot 15 expedities vanuit Holwerd plaats à 15 personen per keer. Dat zijn dan bijna 200 dagbezoeken die vanuit Holwerd aan Zee plaatsvinden, gebruikmaken van de voorzieningen en eventueel blijven overnachten. De expedities zijn aanvullend op de expedities die vanuit Lauwersoog georganiseerd worden.
- › In combinatie met de logiesgasten vraagt dit gastvolume circa 1.250-1.500 m² aan extra winkelruimte in het centrum. Denk aan verkoop van expeditie-kleding en -materiaal, lifestyle en kunst, verhuur van (e-)vervoers-middelen en streekwinkel.
- › De winkels zijn idealiter uniek en nodigen uit tot het actief voelen, proeven, zien en ruiken van het Wad. Denk aan een pottenbakkerij met klei uit de Waddenzee, een viswinkel waar bezoekers zelf hun vis kunnen roken of een open atelier waar een kunstenaar zijn kunst verkoopt. Dit type retail draagt bij aan het beleven van het Wad, en zijn unieke en authentieke winkeltjes en ambachten. Het zorgt voor meer reuring. Een bijkomend voordeel is dat mensen van verder weg speciaal naar Holwerd komen voor aanschaf van deze kwalitatief hoogwaardige producten en dat een deel van de verkoop ook online kan plaatsvinden. Zo zijn deze ondernemers minder afhankelijk van de verblijfstoerist en hebben ze diverse inkomstenbronnen.
- › Het gastvolume vraagt qua horecaruimte in het centrum circa 800-1.000 m².
- › Belangrijk hierbij is dat de creatie van een multifunctionele centrale voorziening in het centrum. Deze vormt het start- en eindpunt van

expedities, de huiskamer van Holwerd aan Zee, de receptie en ontmoetingsplek. Deze voorziening is idealiter gekoppeld aan professioneel ondernemerschap door een winkel- en/of horecafunctie. Ook kunnen natuurorganisaties hier hun inhoudelijke bijdrage aan leveren.

Nu is het zaak de kloof te overbruggen en de 'vroegge vogels' aan te trekken

Productlevenscyclus

Om vandaaruit te ontplooien

Wat is er nodig:

- Externe investeerders melden zich op de markt
- Voorzorgingen aanbod wordt gevarieerder en voldoende keuze in dag, verblijf, horeca en retail aanbod voor diverse doelgroepen; er moet voldoende te kiezen zijn
- Belangrijk dat ondanks groei DNA en identiteit van Holwerd aan Zee behouden blijft
- Op het moment dat de 'Vroege vogel'-fase succesvol is afgerond toewerken naar de toevoeging van 1.000 extra bedden. Hier kan een flink aantal jaren (of zelfs decennia) overheen gaan voordat dit stadium bereikt wordt
- Totaal beddenaanbod is afhankelijk van het type retail: hoe minder de retail afhankelijk is van toeristische bestedingen hoe minder bedden je nodig hebt. Deel van het beddenaanbod kan modulair zijn, en alleen aanwezig in het hoog- en schouderseizoen
- Kleinschalige logies moeten zoveel mogelijk vestigen in het centrum (en/of havenkade) van Holwerd. Iets grootschaligs mag daarbuiten, maar wel georiënteerd op centrum van Holwerd voor het doen van bestedingen
- Wellicht het industrieterrein herontwikkelen. Denk aan een kunstenaarsloods, werkatelier, bijzondere camperplaatsen.

KRITISCHE MASSA NODIG VOOR ROBUUSTE, VITALE EN DUURZAME TOERISTISCH-RECREATIEVE KERN

De uiteindelijke toevoeging van minimaal toeristische 2.000 bedden is in deze fase nodig om aantrekkelijke activiteiten en voorzieningen rendabel te laten functioneren zodat Holwerd als toeristisch-recreatieve kern zelfstandig kan (blijven) opereren. Qua omvang en benodigde voorzieningen is Holwerd aan Zee in dat geval enigszins vergelijkbaar met toeristisch-recreatieve kernen als Blokzijl en Dwingeloo. Dit zijn eveneens kernen met een divers aanbod aan toeristische bedden en een robuust en gevarieerd voorzieningspakket. Met significant minder dan 2.000 toeristische bedden is de toeristische doorontwikkeling kwetsbaar. Holwerd blijft dan afhankelijk van het succes of falen van één of enkele detailisten of horecaondernemers. Het aantal voorzieningen blijft beperkt en op eigen inwoners gericht.

De vergelijking tussen een toeristisch-recreatieve kern een winkelcentrum of winkelstraat is snel gemaakt. Een winkelcentrum of -straat heeft een minimale omvang nodig (kritische massa) om zichzelf in stand te houden. Het bijzondere aan recreatie en toerisme is dat, in tegenstelling tot verzorgende functies als winkels, scholen of een ziekenhuis, toeristische voorzieningen niet afhankelijk zijn van het eigen verzorgingsgebied, maar van een bovenregionale en soms zelfs (inter)nationale markt. Toerisme is een economisch stuwende sector en zorgt voor bestedingen van buiten. Het is de uitdaging dat die bestede euro van buiten zo lang mogelijk in de regio circuleert zodat zoveel mogelijk mensen profiteren.

De ervaring leert dat échte ondernemers rationeel zijn en pas gaan

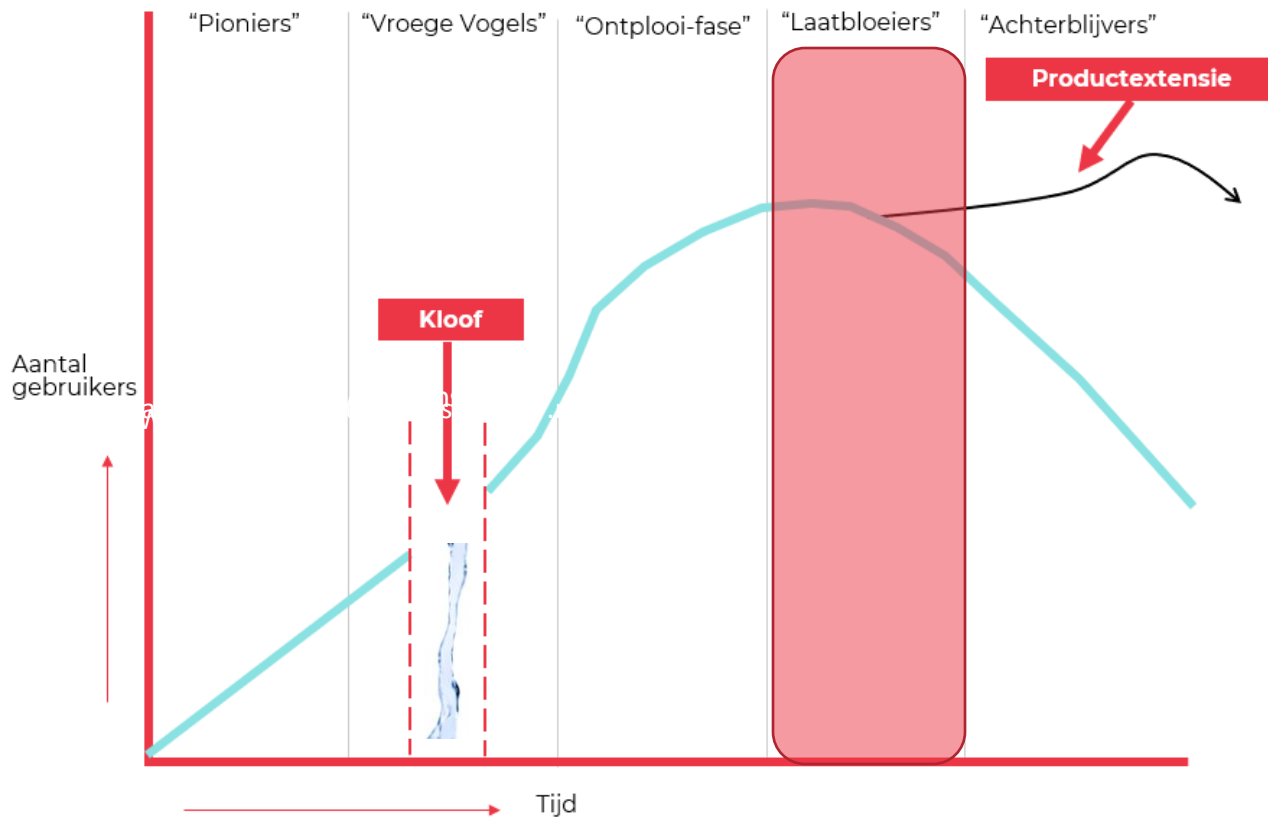
investeren als er markt is om langjarig een succesvolle exploitatie te voeren. Dat is een voortdurende check die de markt door de tijd heen doet. De 2.000 bedden hoeven dus nadrukkelijk niet vanaf het begin gerealiseerd te worden. In de 'vroeg vogel'-fase zijn 700 bedden voldoende voor een eerst kick-off. Bij bewezen succes kan dat in de 'ontploo'-fase uitgroeien met nog eens 1.000 extra toeristische bedden. Fases kunnen gerust (enkele) decennia duren. Deze groei is in lijn met de ambities van de regionale toeristische visie: groei van 50% van de toeristische overnachtingen in regio Noardeast.

Kortom, 2.000 toeristische bedden en een afgeleid pakket aan voorzieningen is minimaal nodig om Holwerd aan Zee economisch vitaal en duurzaam te laten functioneren. En om voldoende concurrerend te zijn in een volwassen toeristische markt. Zonder voldoende volume is het de vraag of de ontwikkeling van nieuwe voorzieningen voldoende van de grond komt. Dit is wel een randvoorwaarde voor de versterking van de leefbaarheid. Voorkomen moet immers worden dat nieuw verblijfsaanbod te solitair gaat opereren, zonder dat de kern Holwerd daar de positieve vruchten van plukt in zowel demografisch, sociaal als economisch opzicht.

Om vandaaruit te ontplooiën

Productlevenscyclus

Wat is er nodig:

- Eerste tekenen dat innovatie en vernieuwing nodig zijn. Voordat dit stadium bereikt wordt moet op innovatie worden ingezet
- Grote groep die vaak pas in een later stadium overweegt een regio te bezoeken. Meestal ook iets minder te besteden
- Zijn vaak op zoek naar bekende en betrouwbare merken en belevenissen
- Overwegen om toetsingskader en brancheringsplan in te voeren. Aanvragen toetsen of ze voldoende passen bij de positionering van Holwerd aan Zee. Belangrijk om hier kritisch op te sturen, en vooral niet te gaan afbouwen

Inzetten op productextensie op het moment dat ook de laatbloei aangesproken worden

WERK AAN BREDERE DRAAGKRACHT ONDER DE PUBLIEKE GEBIEDSINVESTERINGEN

Investerings in de landschappelijke en waterkundige ingrepen van Holwerd aan Zee kunnen niet enkel vanuit recreatie, toerisme, landbouw, klimaatopgaven en natuur worden gelegitimeerd. Het draagvlak onder dergelijk publieke gebiedsinvesteringen wordt verbreed als ook nadrukkelijk de kans van wonen in Holwerd, in samenhang met Dokkum en Leeuwarden, wordt betrokken. Wonen aan de Waddenzee heeft veel potentie, zeker nu plaats-onafhankelijk werken steeds populairder wordt. In dit verband ligt er een manifeste kans om het vestigingsklimaat in Holwerd te versterken, bijvoorbeeld voor het aantrekken die creatieve ondernemers die kansen zien voor het starten van een bedrijfje in een inspirerende omgeving, als forenzen-dorp ten opzichte van Ameland en door jongeren beter te vasthouden doordat er meer baankansen in Holwerd aanwezig zijn. Door de blik te verruimen ontstaat er meer draagkracht onder publieke gebiedsinvesteringen in Holwerd e.o. Ditzelfde geldt voor Lauwersoog ten opzichte van Schiermonnikoog.

Nu investeren in de bestemming Holwerd aan Zee, met het getijdenmeer en de grotere bestemming UNESCO Werelderfgoed Waddenkust zorgt voor spin-off die generaties lang resultaat oplevert. De vergelijking met het Guggenheim museum in Bilbao is snel gemaakt. Ondanks de verschillen is de overeenkomst met Holwerd aan Zee dat deze ooit is gebouwd en betaald. Het middel is anders, het doel in Bilbao in de jaren '90 en in Holwerd vandaag de dag is goed vergelijkbaar: het creëren van een leefbare en vitale kern met toerisme als belangrijke aanjager.

Holwerd aan Zee zorgt voor bewoners(trots). Het Werelderfgoed wordt (eindelijk) een overtuigende pleisterplaats, de regio krijgt veel (ook internationaal) positieve PR en nieuwsgierige dagjesmensen. Met de extra aantrekkingskracht als woonkern, ontstaat voldoende schaal om de *mienskip*, die nodig is voor de beleving, voldoende economisch perspectief te geven.

6 Bijlagen

NAMEN EXPERTGROEP 11 FEBRUARI 2021

Naam	Organisatie	Expertise/Achtergrond
	ZKA-Strategy	Projectleider toeristisch-recreatieve positionering HaZ. Adviseur visie en strategie in toerisme en recreatie
	Elzinga & Oterdoom procesmanagement	Procesvoorzitter expertgroep en medeopsteller Quick Scan toeristische potentie HaZ (2016)
	Wannagro	Specialist exploitatie vakantieparken en hotellerie
	Zaak van Interactie	Specialist regiomarketing, regioaanjager stichting RMT
	ANWB	Regionaal belangenbehartiger Noord-Nederland
	Tour de Wadden	Eigenaar reisbureau voor Waddentours vanuit stad Groningen
	Merk Fryslân	Projectleider en marketeer Visit Wadden
	ETFI	Lector scenarioplanning NHL Stenden en deed het nodige onderzoek in Waddengebied
	Werelderfgoed Waddenzee	Coördinator Werelderfgoed en beleidsmedewerker toerisme gemeente Ameland
	Provincie Fryslân	Team Gastvrij Fryslân
	Provincie Fryslân	Team Gastvrij Fryslân
Leden werkgroep (toehorend)		
	Stichting Holwerd aan Zee	Initiatiefnemer project Holwerd aan Zee, lid kernteam HaZ
	Vogelbescherming Nederland	Medefinancier van Holwerd aan Zee en lid kernteam HaZ
	Waddenvereniging	Fysisch geograaf en projectleider Lauwerskust
	Staatsbosbeheer	Boswachter communicatie en publiek
	Provincie Fryslân	Ruimtelijke ontwikkeling en procedures
	Provincie Fryslân	Ruimtelijke ontwikkeling en procedures
	Gemeente Noardeast-Fryslân	Trekker werkgroep recreatie en RO HaZ, lid kernteam HaZ (team Strategy)
	Gemeente Noardeast-Fryslân	Toerisme (team Economy)
	Gemeente Noardeast-Fryslân	Ruimtelijke ontwikkeling en procedures

AANBOD B&B'S

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

AANBOD CAMPINGS

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

AANBOD GROEPSACCOMMODATIES

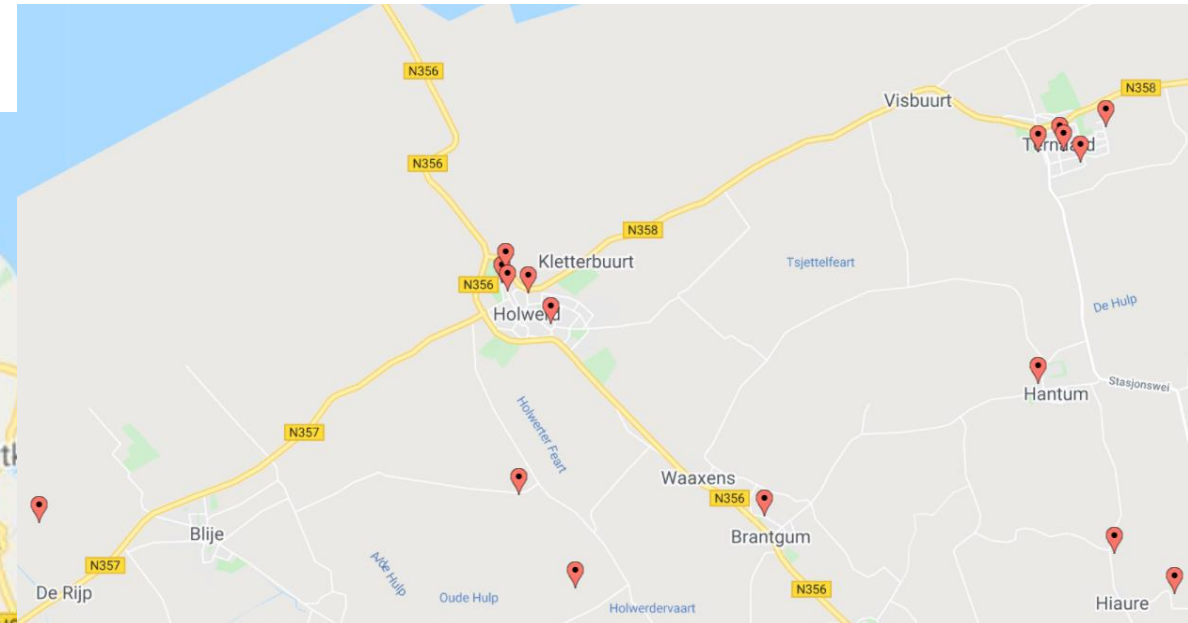
AANBOD HOTELS

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

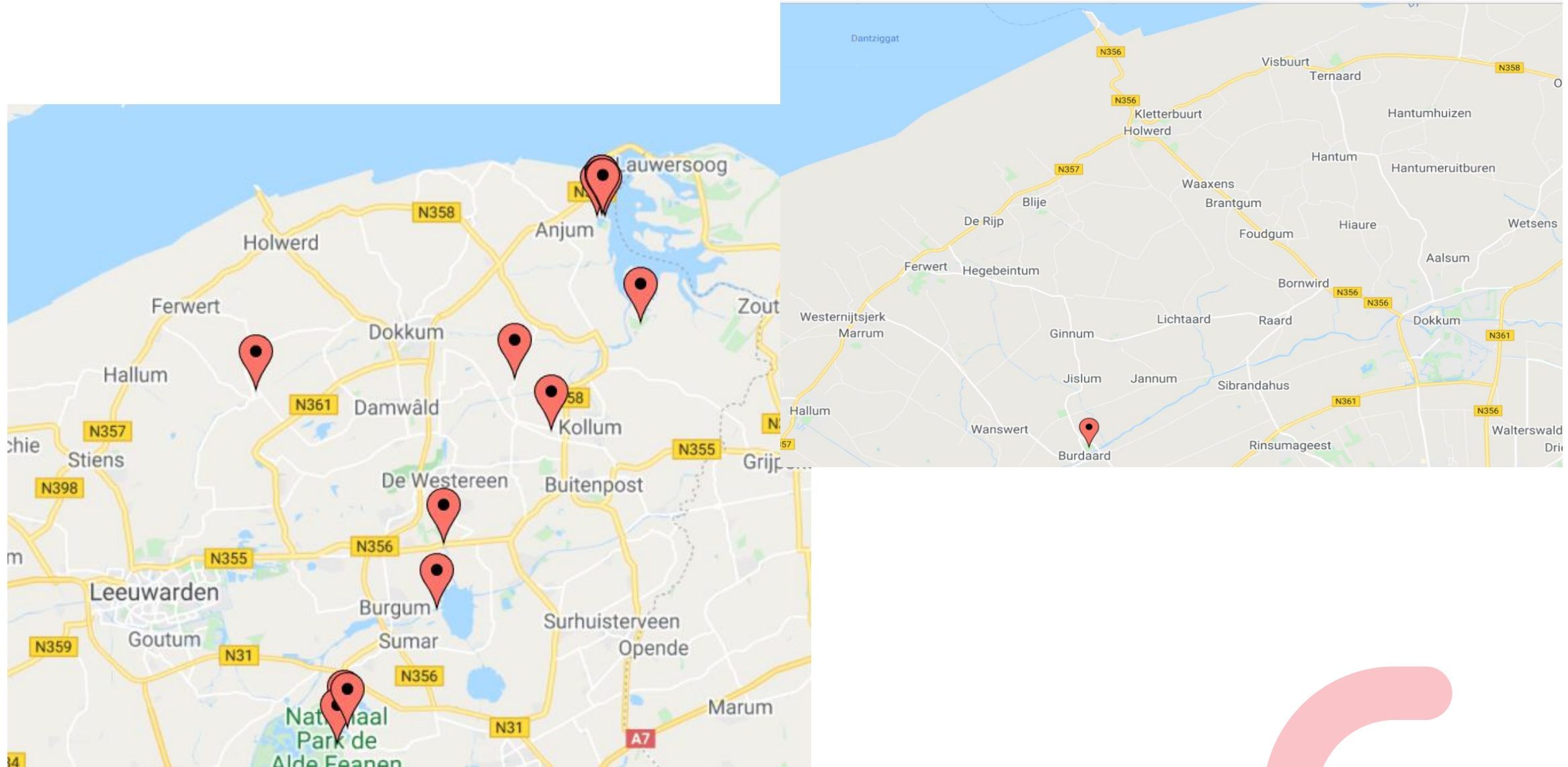
AANBOD VAKANTIEHUISJES

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

AANBOD VAKANTIEPARKEN

AANBOD JACHTHAVENS

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

AANBOD NATUUR- EN BUITENACTIVITEIT

Excl. natuurgebieden

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

- Wadlopen
- Fietsverhuur
- Paardrijden
- Pontjes
- Natuur
- Streekproducten

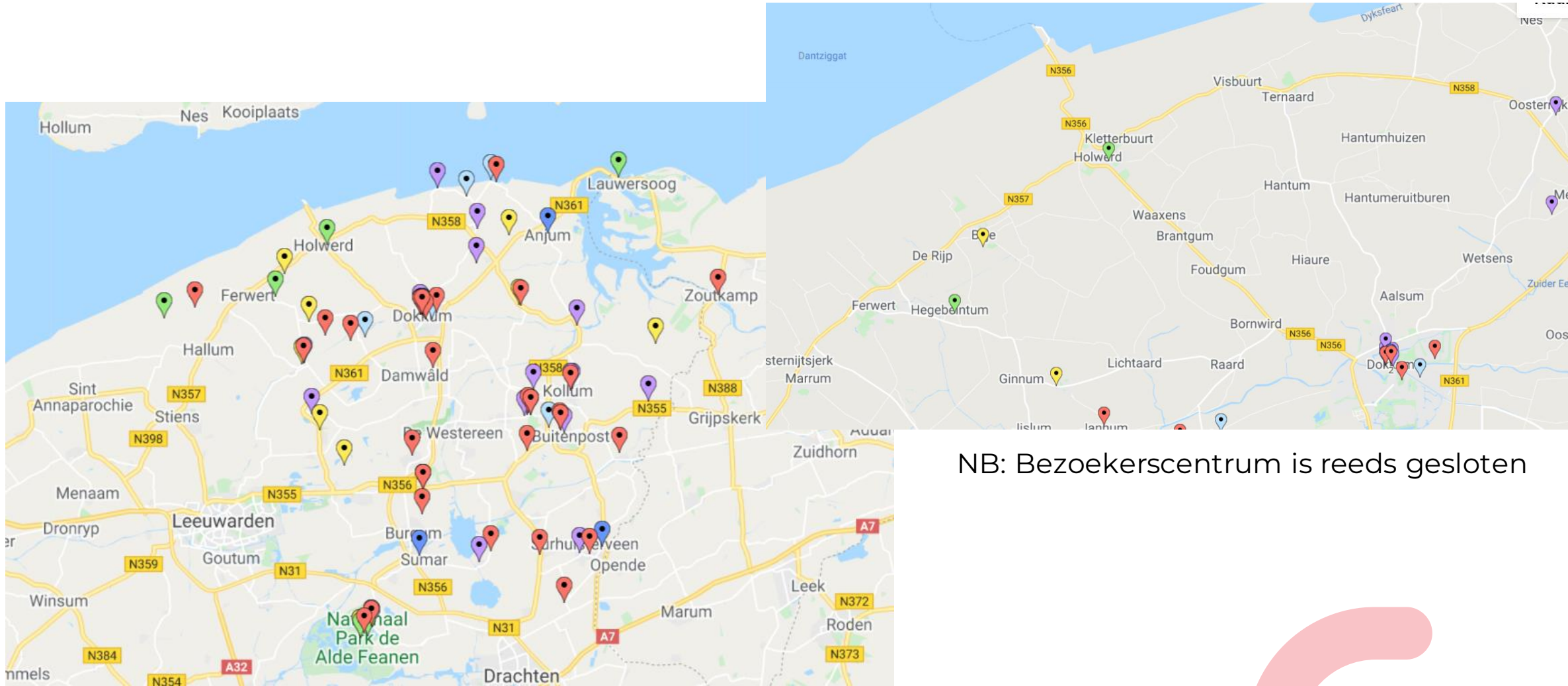
AANBOD WATERSPORT

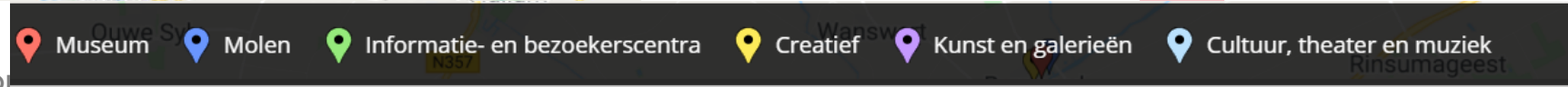
TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN Z

zwembad strand Vissen Jachthaven Rondvaarten Zelf varen

AANBOD CULTUUR

NB: Bezoekerscentrum is reeds gesloten

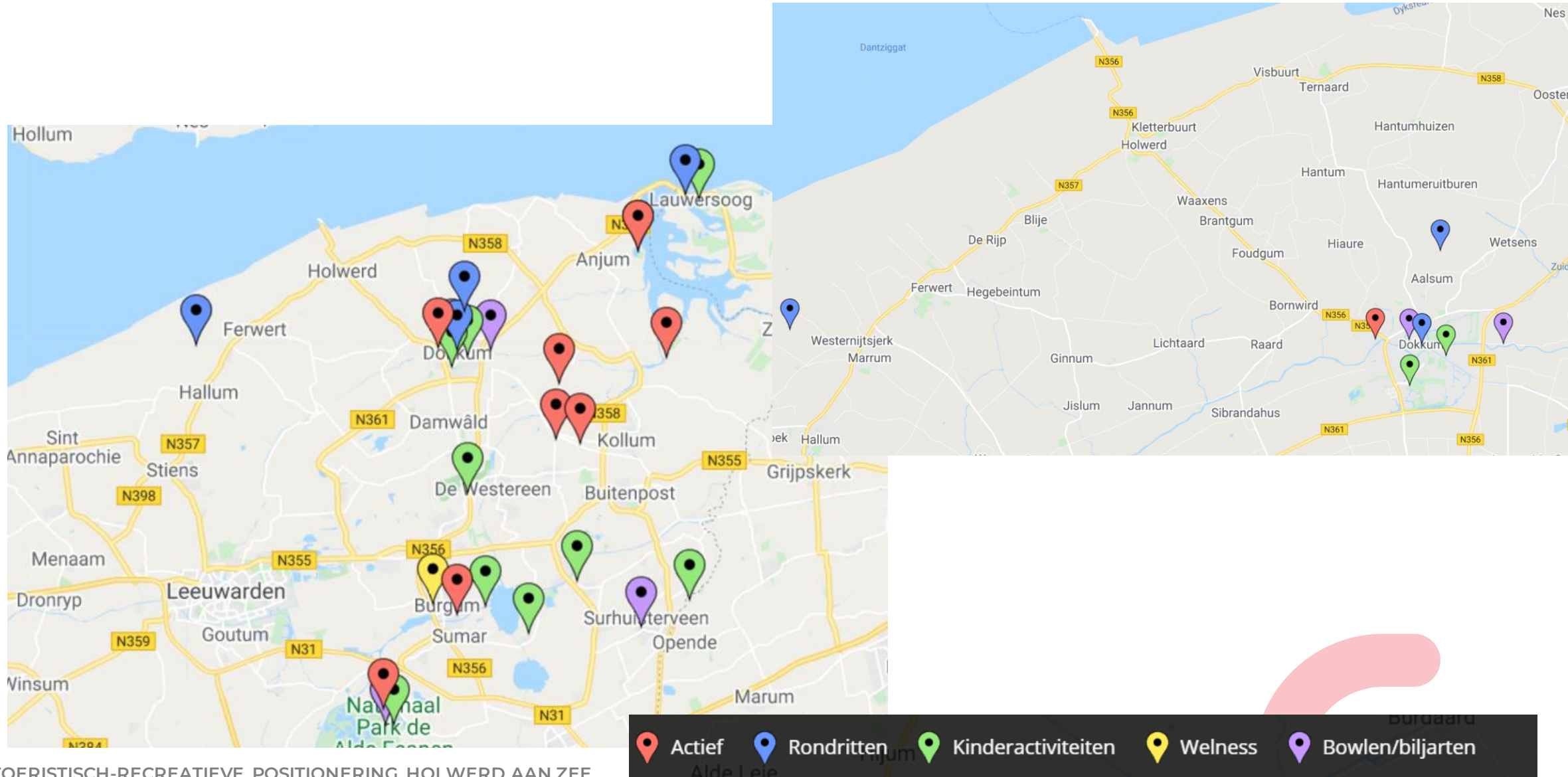

AANBOD ACTIEF EN LEISURE

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

AANBOD ETEN

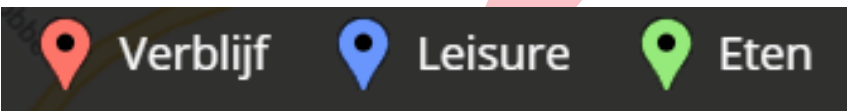

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

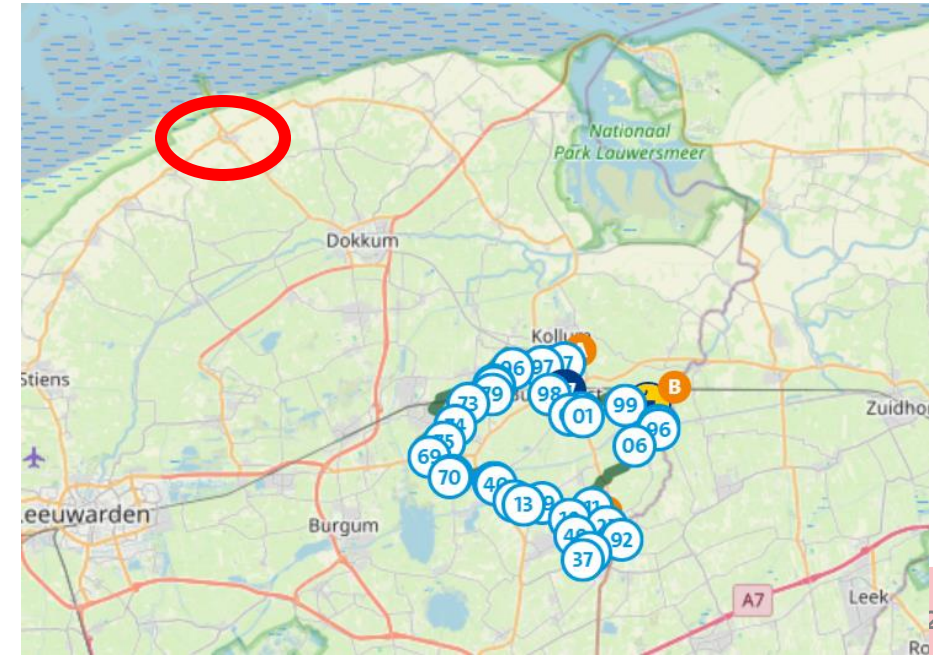
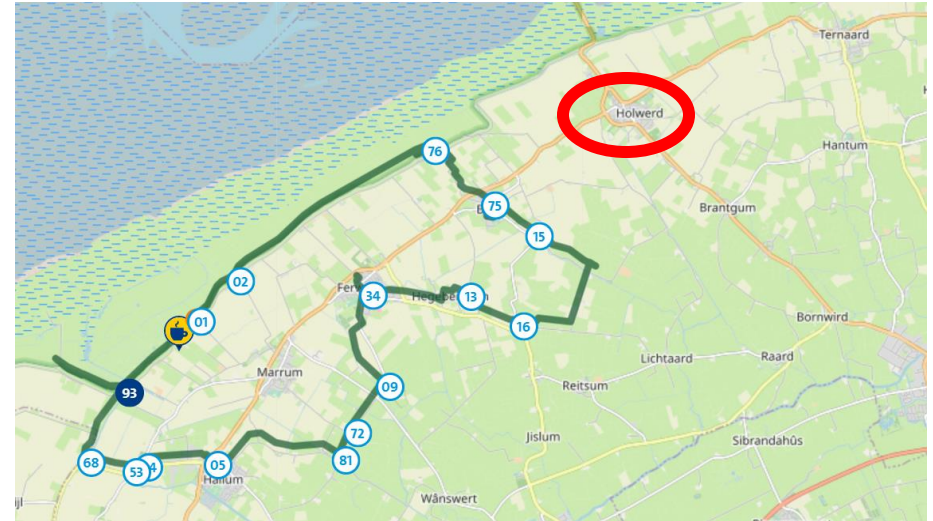
AANBOD HOLWERD TOTAAL

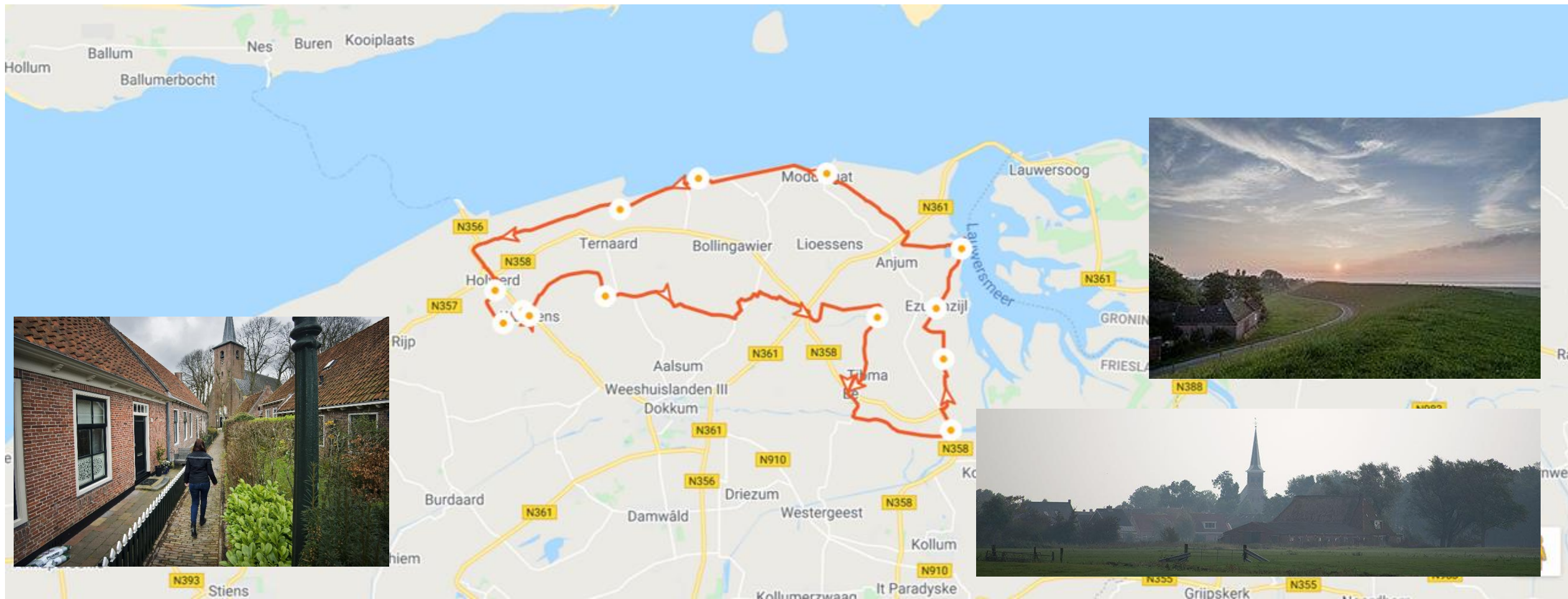
TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

ANWB FIETSROUTES

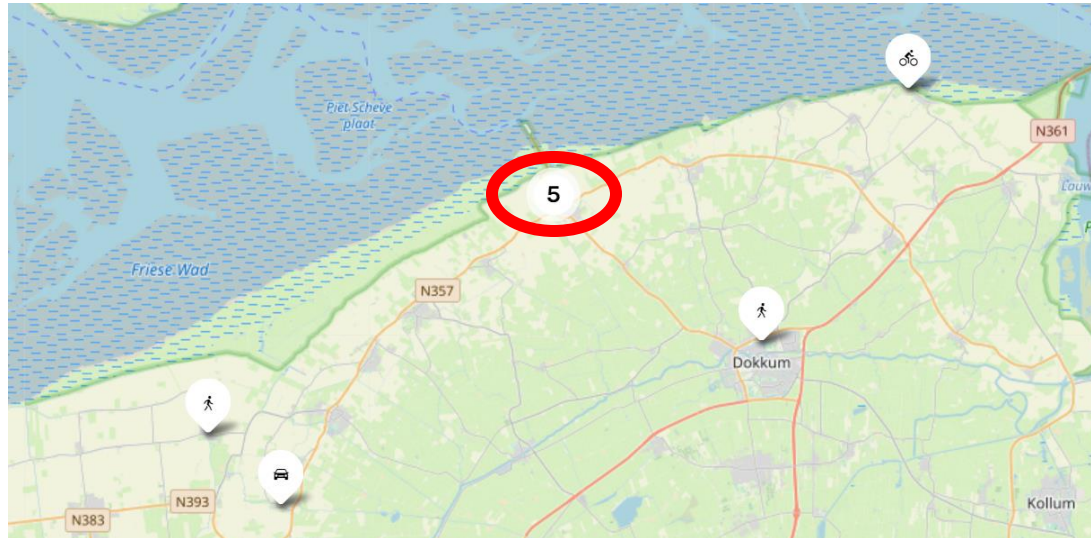

De Waddentour

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

VISIT WADDEN ROUTES DIE HOLWERD AANDOEN

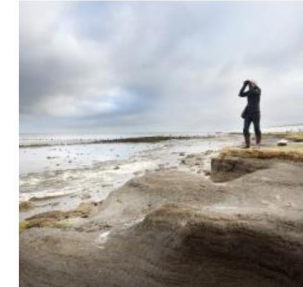
🚶 (8,9 km)

Wandeling Holwerd aan Zee

🚲 3 uren (47,0 km)

Rondje Holwerd

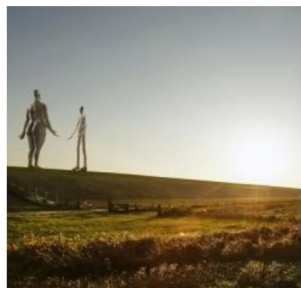
🚶 3 uren 10 minuten (16,0 km)

Van stad naar wad

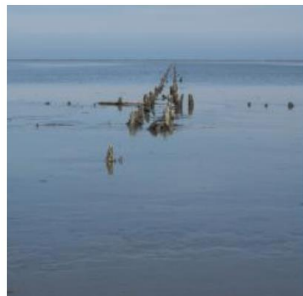
🚗 🚲 🚴 (60,0 km)

Waddentour

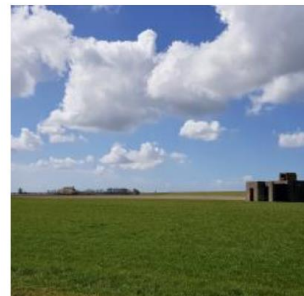
🚗 34 minuten (25,0 km)

IX. Terpenlân (auto)

🚶 42 minuten (3,8 km)

Noorderleech: Gekwetter in de kwelder

🚲 3 uren (33,1 km)

Dongeradeel in Oorlogstijd

🚲 (15,7 km)

Verhalenexpeditie Friesland - Etappe 1

🚲 (34,3 km)

Verhalenexpeditie Friesland - Etappe 2

OPTIES DIE NIET GAAN WERKEN IN HOLWERD AAN ZEE

Wellness-resort

**Bezoekerscentrum met
allemaal 'knoppen' om
aan te draaien**

**Familiespeeltuin en -
vermaak**

Vakantiepark

De Waddenzee als kloppend hart tussen twee elkaar aanvullende bestemmingen (polen): Waddeneilanden vs. Waddenkust. Iedere zijde (of pool) heeft zijn eigen aantrekkingskracht. Vergelijkbaar met Amsterdam-centrum t.o.v. Amsterdam-Noord met het IJ als verbinder. En Rotterdam t.o.v. De Kop van Zuid met de Maas als verbinder.

IJ

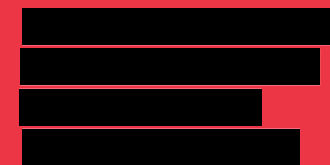
Maas

Ruimtelijke ontwikkelstrategie

Dit rapport is met uiterste zorgvuldigheid tot stand gekomen op basis van deskundig onderzoek. Onderhavig rapport bevat een weergave en interpretatie van (delen van de) onderzoeksresultaten. Het is anderen toegestaan om (delen van) het rapport en gehanteerde methodieken en modellen te kopiëren, distribueren, vertonen, op te voeren zolang Ginder als maker van het werk wordt vermeld en het werk niet commercieel wordt gebruikt.

GINDER
Brugstraat 1a
5211 VS 's-Hertogenbosch
T: 088 210 02 00
E: info@wijzijnginder.nl
I: wijzijnginder.nl

